

*20-річчю
Народного фольклорного ансамблю „Хуртовина”
Бердянського державного педагогічного університету
присвячується*

Роман Дзвінка

**Етнокультурний аспект
професійної підготовки
вчителів**

*методичні рекомендації для студентів
мистецько-педагогічних спеціальностей*

Рекомендовано до друку вченою радою Бердянського державного педагогічного університету (протокол № 10 від 6 травня 2008 р.) та науково-методичною радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 2 від 12 листопада 2008 р.)

Рецензенти:

Ю.П.Рибак – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музичного фольклору Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету

А.І.Омельченко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного виховання і хореографії Бердянського державного педагогічного університету

Етнокультурний аспект професійної підготовки вчителів: методичні рекомендації для студентів мистецько-педагогічних спеціальностей / Укладач Р.І.Дзвінка. – Рівне, Бердянськ, 2008. – 59 с.

Методичні рекомендації розкривають особливості етнокультурного виховання студентської молоді у різних педагогічних системах ВНЗ України. Визначено етнокультурний аспект професійної підготовки студентів мистецько-педагогічних спеціальностей та обґрунтовано соціально-педагогічну значущість народного музичного мистецтва як фактора художньо-естетичного виховання молоді. Зміст відображає авторську методику, яка базується на регіональному підході й зrealізована в умовах вищої школи зі студентами Бердянського державного педагогічного університету та Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету.

Для студентів, аспірантів, викладачів педагогічних та мистецьких навчальних закладів, вчителів музики, організаторів позакласної роботи, керівників фольклорних колективів.

© Роман Дзвінка, 2008.

ПЕРЕДМОВА

Проблема національного відродження України потребує комплексного підходу. Надзвичайно актуальним і до сьогодні залишається питання національного виховання, визначальним чинником якого є успадкування молодим поколінням багатства духовної культури народу, його національної ментальності. Народна творчість протягом віків створювала гуманні, благородні образи, кристалізувала суспільний ідеал, який був надійним орієнтиром у формуванні світогляду народу.

Процеси становлення національної освіти й виховання породжують нові умови розвитку національної культури, зокрема українського музичного фольклору як її джерела. У наш час усе помітнішими стають зміни в структурі фольклору, який переходить із сільського побуту в нове інтегроване середовище міста, де умови функціонування породжують його нову якість та соціологічне значення. Доктор мистецтвознавства, професор С.Й.Грица зазначає: „Як ніколи виникає потреба у вивченні впливу фольклору на слухачів, місця його в системі художніх цінностей, впливу на етнопсихологію, міжетнічні зв'язки” [4, 81]. Вивчення традиційної культури рідного краю необхідне для вирішення багатьох теоретичних і практичних завдань у системі національної освіти і виховання та духовного життя сучасної України.

У статті „Потреби в справі дослідження народної музики на Україні” К.Квітка викладає цілу програму наукового дослідження, популяризації фольклору та освітніх завдань. Відомий науковець-фольклорист мав глибокі переконання щодо потреби музично-етнографічної освіти у загальноосвітніх і музичних школах, середніх та вищих навчальних закладах [15].

Виховання майбутніх учителів музики засобами народної музичної творчості стає актуальною проблемою у зв'язку з кризою в соціально-економічному і духовному житті нашої держави. Особливої ваги набуває дане питання в південно-східному регіоні України, де й до сьогодні гостро стоїть проблема не тільки функціонування державної мови, формування національної самосвідомості підрастаючого покоління, а й відродження національної культури та традиційного народного мистецтва.

Методичні рекомендації мають на меті розкриття інтеграційного підходу навчальної, позанавчальної та самостійної музично-фольклористичної діяльності майбутніх учителів музики та визначення структури їх професійної діяльності на матеріалі місцевого фольклору і ролі педагогічних умов організації навчального процесу у вишах.

З практичної точки зору вирішення поставлених дослідницьких завдань орієнтує майбутніх учителів на особливості навчально-професійної діяльності та її регіональний аспект з урахуванням сучасних вимог національної освіти і виховання. Передусім важливо визначити рівень обізнаності особистості в галузі народного музичного мистецтва, розвитку естетичного досвіду, уподобань, інтересів, потреб студентської молоді, розуміння впливу народної музики на художньо-естетичне виховання молоді, ступінь професійної готовності до вивчення та успадкування місцевого фольклору.

За своїм характером розробка належить до типу робіт, які на сучасному етапі дають новий імпульс розвитку української етнопедагогіки. У наукових дослідженнях останніх років педагогічний потенціал українського музичного фольклору стає предметом глибокого всебічного вивчення. Дослідження спрямовані на естетичне виховання школярів засобами народної музичної творчості, формування професійної готовності студентів педагогічних та мистецьких навчальних закладів до роботи з дитячими фольклорними колективами. Науковці та педагоги практики приділяють значну увагу питанням музично-естетичної підготовки майбутніх фахівців, досліджують проблеми формування їх професійної естетичної культури, інтересів, досвіду, смаків, ідеалу тощо.

У методичних рекомендаціях представлені результати теоретичних і експериментальних досліджень. Як наглядний матеріал представлено запитальник, журнал самопідготовки студента та сценарії обрядодійств. Основним методом виховання майбутніх учителів засобами народномузичного мистецтва слугувала авторська методика, яка базувалась на регіональному підході і зреалізована в умовах вищої школи із студентами Бердянського педінституту (1988-1998 рр.) та кафедри музичного фольклору Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету (2000-2008 рр.). Апробація здійснювалася в дослідно-експериментальній роботі – читання лекцій, проведення практичних й індивідуальних занять та у роботі із Народним фольклорним ансамблем „Хуртовина” БДПУ.

I. Музичний фольклор як джерело етнокультурного виховання учителів

Сучасна педагогіка знаходиться лише на початковій стадії створення нової концепції виховання, основою якого стануть загальнолюдські моральні та етнокультурні цінності. Пошуки нових шляхів і засобів виховного впливу на підростаюче покоління підкреслили особливу роль національних витоків, зокрема народної музичної творчості, у становленні духовності людини.

Не спеціальні знання, уміння і навички, а особистісні характеристики – головне, що визначається в людині. Тому знання, уміння і навички є тільки основою особистості, а всебічно розвинені здібності і ціннісні орієнтації – її більш високим і продуктивним рівнем. Він вимагає і вищої культури виховання, складніших творчих методів навчально-професійної діяльності, підготовки в цілому. Розвиток основних гуманістичних цінностей – формування в особистості почуття добра, краси, справедливості, свободи – характеризує кращі, прогресивні педагогічні теорії. Особливо потрібні вони практиці виховання сьогодні, коли утверджуються пріоритети суспільного життя. Відповідно метою підготовки спеціаліста є розвиток творчої особистості. Опора на принципи народної педагогіки означає повернення в систему виховання загальнолюдських цінностей, важливих для фахівця педагогічно-мистецького профілю.

Фольклор виник у процесі трудової діяльності людини за багато століть до того, як з'явилась і розвинулась писемна культура. Його предтечею є первісне мистецтво, яке формувалося паралельно з розвитком мислення і мови під впливом практичної діяльності людини.

Значний період в історії народів світу характеризується культивуванням так званого міфологічного мислення. Як вказує С.Мишанич, „Це період анімістичних (коли душею наділяються не тільки люди, тварини, а й рослини, предмети неживої природи), антропоморфних (коли людськими властивостями наділяються тварини, рослини, у людській подобі уявляються боги тощо) вірувань, що склали основу як первісних релігій, так і сюжетів, мотивів, образної системи усної творчості” [17, 204].

Міфологічні вірування з часом втратили свою силу й перейшли в художні образи-символи, у яких втілювалися народні ідеали, уявлення. Однак ще й сьогодні у фольклорі відчувається вплив давніх сюжетів, мотивів, образів і світоглядних уявлень дохристиянського періоду. На відміну від міфології як єдиної форми народної культури, фольклор став тією основою, з якої утворилося багато форм народної творчості. У новій соціокультурній ситуації жанрову систему фольклору складають казки, легенди, перекази, оповідання, балади, героїчний епос, обрядовий цикл тощо, які дійшли до наших днів.

З найдавніших часів, будучи своєрідним способом пізнання дійсності, фольклор служив дієвим виховним засобом у духовному житті народу, дороговказом до світла, знань, добра та прагнув увібрати в себе моральний і естетичний ідеал даної епохи.

Досліджуючи питання походження й розвитку фольклору, А.Каргін висловлює думку про нього як першоджерело народної творчості: „На відміну від раннього

фольклору, як відносно самостійної і, по суті, єдиної форми народної культури, у новій соціокультурній ситуації спостерігається багато форм народної творчості... у кінці ХІХ – на початку ХХ століття основними формами народної творчості були традиційний (селянський) фольклор, робітничий фольклор, організована аматорська творчість трудящих, любительська творчість прогресивної інтелігенції, студентства, міщанських верств” [12, 16].

Будучи колективною художньою творчістю, фольклор увібрав у себе мудрість і знання народу, відобразив його думки і переживання, його прагнення і бажання. Фольклор – це той ґрунт, на якому зростає художня культура кожного народу. Він несе в собі цілюще зерно етнокультурного виховання.

Характеризуючи місце і роль особистості у формуванні художньої культури, виділяємо одну з найбільш характерних рис фольклору, яка не має подібних собі у сфері мистецтва: народна художня культура, як правило, не має творців-виконавців і глядачів окремо. Первісні форми художньої творчості забезпечували участь кожного й ніколи не були видовищем заради естетичного споглядання.

Вивчення музичного фольклору розпочалось у ХVІІІ століття. Збирацька та науково-теоретична робота велася в основному літераторами і філологами. Цілком закономірно, що вона спрямовувалася на осмислення поетичної сторони фольклору. Вивчення народних мелодій значно відставало.

Вагомим внеском у вивчення народної музики стали перші нотні видання українських народних пісень М.Максимовича („Малороссийские песни”, 1827, „Украинские народные песни”, 1834, „Сборник украинских песен”, 1849). Серед українських учених М.Максимовичу належить першість видання народних пісень з нотами („Голоса украинских народных песен”, 1834), які згодом вийшли в обробках О.Алябєєва. Наприкінці 50-х – у 60-ті рр. ХІХ ст. у Східній Україні побачила світ серія музичних видань, у тому числі збірники М.Маркевича („Южно-руські пісні з голосами”, 1857), А.Єдлічки („Собрание малороссийских народных песен”, ч. 1, 1860; ч. 2, 1861) та ін. Вже на початковому етапі дослідження фольклору було закладено основу класифікації українських народних пісень, яка мало змінилася і до сьогодні. А.Іваницький зазначає, що автори цих збірок зробили велику справу: „підготували вищий етап музично-фольклористичної роботи” [11, 18]. Аналізуючи зміст і характер пісенного фольклору, М.Максимович, М.Цертелев та інші вказують на багатство художнього змісту народної музики, її значний виховний потенціал.

Перші вдалі кроки в дослідженні естетики фольклору зробив відомий науковець В.Гусев, який дав зрозуміти необхідність вивчення цієї важливої й актуальної проблеми [7]. Вагомий внесок у вивчення естетики фольклору зробили Б.Асафєєв, В.Алексєєва, С.Аксюк, Л.Аліасов, М.Каган, І.Ляшенко та ін. Серйозної уваги заслуговує висвітлення естетичних особливостей фольклору. Виходячи з аналізу праць цих учених, такими особливостями фольклору вважаємо те, що він був найбільш ранньою формою вираження ставлення людини до добра і зла, до життя загалом, яке знаходило відображення в художніх образах. Його побутування допомагало людям формувати народну мораль і суспільний світогляд завдяки викристалізованому суспільному ідеалу. Усна народна творчість виконувала облагороджуючу роль. Художні образи, створені народною мудрістю, були гуманними, чесними, благородними, шляхетними і щиросердними. Естетичний

ідеал фольклору, що шліфувався протягом століть, був надійним орієнтиром у формуванні світогляду народу, естетичне у фольклорі виражається в тенденційності, яка є зворотним боком ідеалу. Народ оспівував не завжди тільки те, про що мріяв. Змальовуючи реальні картини життя, народ тим самим шліфував свою мораль. Образи, оспівані й відшліфовані колективним розумом народу, продовжують шліфуватись, відточуватись і сьогодні.

Фольклор живе і побутує за власними законами, задовольняє потребу людини виразити себе в музиці, влучному слові, метафорі, образі, пісні, він є доступною реальністю життя людей, що не займаються художньою творчістю професійно. Фольклор як мистецтво несе в собі великий виховний заряд, який має надзвичайний вплив на світогляд людини, формує уявлення про оточуючий світ, ідеали, смаки, потреби, переконання, виховує інтереси, оцінні судження тощо. Звернемось до думок видатних діячів про виховне значення фольклору.

Високо оцінюючи пізнавальні й виховні функції фольклору, К.Ушинський підкреслював необхідність його використання з метою виховання підростаючого покоління: „Є одна тільки загальна для всіх вроджена схильність, на яку завжди може розраховувати виховання: це те, що ми називаємо народністю. Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до батьківщини, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з його шкідливими природними, особистими, сімейними і родовими нахилами. Звертаючись до народності, виховання завжди знайде відповідь і сприяння у живому і сильному почутті людини, яке діє ефективніше ніж переконання, сприйняте тільки розумом, або звички, породженої страхом покарань” [23, 160].

Одним із джерел, під впливом яких складались педагогічні погляди О.Духновича, були українські народно-педагогічні традиції. Будучи пристрасним проповідником освіти і знань, О.Духнович відводить значне місце вихованню. Він стверджує, що навіть обдарована людина без виховання і навчання не зможе себе реалізувати в будь-якому виді діяльності. Ідучи в ногу з часом, видатний педагог по-новому формулює основні завдання виховання в народній школі, підходить до оцінки ролі виховання. О.Духнович виступає прихильником відповідного природі виховання і вирішальну роль у цьому процесі відводить розвитку особистості. Заслуга О.Духновича полягає ще й в тому, що він першим став на шлях організації і використання позакласних занять з метою естетичного виховання.

На сучасному етапі вдосконалення навчально-виховного процесу все з більшою силою виявляється необхідність взаємозв'язку навчальної та позанавчальної роботи. Практика довела правдивість поглядів О.Духновича і показує, що позанавчальна робота значно розширює творчі можливості вчителя і учня, сприяє більш глибокому засвоєнню знань, умінь і навичок, розвитку здібностей та творчого потенціалу, формуванню нових граней характеру.

Діячі української культури Г.Сковорода, Т.Шевченко, Л.Українка, І.Франко та інші високо цінували усну народну традицію як важливий фактор виховання. У „Букварі” Т.Шевченка, написаному для „недільних шкіл”, значне місце відведене зразкам українського фольклору, який був животворним джерелом його творчості. Безперечно, народна пісня є ефективним засобом образного пізнання дійсності. А в Шевченкові часи вона була чи не єдиним навчителем і порадиником простого,

найчастіше неграмотного люду, виразником народних переживань, думок і прагнень. Л.Українка записувала народні пісні та всебічно сприяла їх популяризації. Сама поетеса любила співати українські пісні – постійно перебувала в атмосфері, насиченій народною піснею, до якої вона часто зверталась у своїй поезії, оспівуючи її могутню силу.

Даючи високу оцінку фольклорному процесу, І.Франко вказував на важливість наукового погляду на документування фольклору (зокрема, прискіпливу оцінку записів та публікацій). Відстоюючи цю позицію, він писав: „Але слідом за цим елементарним ділом виринають інші, далеко важливіші проблеми: зв'язок пісні з життям і його інтересами, зв'язок з історією народу, його національною свідомістю та соціальним почуттям, зв'язок із загальною еволюцією народу, з хронологією подій, з психологією його творчості” [24, 16]. Таким чином, І.Франко висуває певні вимоги до українського фольклору, у тому числі й музичного, з метою його виховного впливу: зв'язок з історією народу і його національною свідомістю; етична і естетична спрямованість творів народного музичного мистецтва; зв'язок з життям народу, його психологією, творчістю.

У статті „Про Правду і Неправду в народному фольклорі” І.Франко, називаючи народну пісню часткою історії, соціального життя, побуту нашого народу, звеличує її як могутній засіб виховання. У пісні найповніше розкривається історична сутність народу, його характер і безсмертний творчий геній. Втілюючи в собі ідеали людяності, добра, краси, вона впливає на естетичне виховання, активно формує людську свідомість.

Цінний матеріал про українську етнопедагогіку зустрічається у працях М.Драгоманова, О.Потебні та ін. Так, О.Потебня вбачає в народній пісні багатющий матеріал для вивчення мови, етнографії, історії, психології тощо.

Значний внесок у становлення музично-фольклористичного процесу в Україні зробив М.Лисенко. Його значення в історії української народної музичної культури важко переоцінити. Композитор „зібрав значну кількість (майже півтора тисячі) народних мелодій, половину яких опублікував у власній обробці, адже основним завданням його були пропаганда та популяризація української народної пісні” [22, 5]. М.Лисенко розумів назвичайну цінність народного музичного мистецтва і використання його як дієвого засобу виховання. Протягом життя композитор опублікував понад 700 народних мелодій, а з метою розвитку української музичної культури та її поширення у школах видавав збірники народних пісень в обробці для хору. Він рідко друкував власні записи народних пісень в необробленому вигляді, однак це не позбавляє їх наукової та мистецької вартості, а навпаки. Композитор записував і обробляв народні пісні „не тільки заради естетичного задоволення, але й усвідомлюючи мистецьку і громадську вартість такої праці” [1, 61].

Відомі українські композитори М.Лисенко, М.Леонтович, Я.Степовий, К.Стеценко, П.Козицький, Л.Яворський справедливо вважали українську народну пісню і хоровий спів основою виховання естетичних якостей людини, що позитивно впливають на її моральні почуття і психологію. На початку ХХ століття, а саме в 20-ті роки, в Україні склалася своєрідна музично-педагогічна школа, яка відіграла помітну роль у вихованні школярів на народній традиції хорового співу.

У цей час у школах значно позвувилася робота з етнокультурного виховання засобами народної музичної творчості. Відповідно до навчальних програм, у кожній школі створювалися хорові колективи, основу репертуару яких складали українські народні пісні. Разом з навчальною програмою, що передбачала загальний музично-естетичний розвиток учнів, шкільні хори проводили велику концертну діяльність серед населення. Розвитку масових хорів сприяла діяльність товариства ім. М.Леонтовича, а також щорічні огляди учнівської художньої самодіяльності. На жаль, у наш час вони не скрізь практикуються. Л.Хлебникова, досліджуючи порушену проблему, слушно зауважує, що ми втрачаємо масову хорову культуру, а відтак – любов і повагу до історії, звичаїв свого народу, до рідної мови, пісні, фольклорних скарбів [25, 40].

Наприкінці 20-х років ХХ ст. помітно послаблюється використання народної музичної творчості у шкільному вихованні. Починаючи з цього періоду, порушується специфіка сприйняття творів народного музичного мистецтва, і його функція стає мінімальною. Складається ставлення до фольклору як до застиглих взірців, які в новій „пролетарській творчості” інколи могли бути використані як сировинний матеріал: „Замінювати тексти народних пісень, вводити в них лозунги і заклики на злобу дня; можна було брати лиш ідею народної пісні, а музику і слова створювати самим” [13, 83].

Післявоєнний період характеризується новим підходом до народної музичної творчості з метою навчання і виховання. На початку 1950-х рр. В.Шацька вказувала на цінність попереднього педагогічного досвіду у школах з використання народної музичної творчості з метою естетичного виховання учнів. Автор зазначає: „Необхідно розкрити перед ними музичне і поетичне багатство народної творчості, показати розмаїття видів і жанрів народної пісні” [27, 24]. При цьому вона стверджує, що виховна сила не тільки в народній пісні, але й у її художній обробці. Вказуючи на важливе місце народної музики в естетичному вихованні, В.Шацька особливу увагу приділяє музичному досвіду, як основі розвитку музичних інтересів, потреб та здібностей. У цей період особливо відчутною постає проблема естетики фольклору, яка є актуальною і до сьогодні.

Володіючи багатим арсеналом засобів естетичного матеріалу, фольклор з найдавніших часів був немов неписаним підручником з народної педагогіки. Протягом багатьох поколінь формувався в народі фольклорист-педагог, який, уміло використовуючи народну мудрість, навчав доброго, розумного, прекрасного, вічного.

З проблем фольклору є чимало монографій, збірок, дисертаційних досліджень (В.Гусєв, С.Грица, М.Гордійчук, Г.Нудьга, П.Павлій, О.Правдюк, Ю.Ступак, П.Чистов, М.Стельмахович, Л.Хлебникова та ін.). Дехто із дослідників обмежується тільки усною поетичною творчістю. К.Чистов стверджує, що фольклор – це сукупність усних словесних текстів [26]. Більшість фольклористів вказують на зв'язок усної народної творчості з пісенною. Так, В.Пропп пише: „Оскільки поетична творчість фактично майже завжди пов'язана з музикою, можна вести мову про музичний фольклор і виділити його як особливу фольклорну дисципліну” [21, 18]. Автор розглядає музичний фольклор винятково в єдності з поетичним текстом.

Однак поза увагою залишаються такі характерні його ознаки, як зв'язок співу з рухами, танцями, драматичною дією та інструментальна народна музика.

Ми виходимо з визначення музичного фольклору, даного В.Гусевим: „Художнє відображення дійсності відбувається в словесно–музично–хореографічних і драматичних формах колективної народної творчості, яка виражає світогляд трудового люду і нерозривно зв'язана з його життям і побутом” [7, 5].

Оскільки фольклор реалізується в руслі місцевої традиції, а процес творення і побутування його зразків розглядається як результат індивідуальної і колективної творчості, ми надаємо українському музичному фольклору (УМФ) ознак місцевого і регіонального явища. Важливою для нас є думка про те, що „Національну культуру не можна обмежувати рамками лише традиційного, оскільки відбувається постійна взаємодія нового і старого, тобто інновацій і традицій” [17, 245].

Нами береться до уваги проблема відродження забутих зразків народного музичного мистецтва, а також створення нових у процесі колективної та індивідуальної художньо-творчої діяльності. Активні форми побутування вказаних зразків забезпечують успадкування усної традиційної культури локального значення. Кожен твір музичного фольклору спершу є виразником місцевої культури. Коли твір стає надбанням усної творчості і починає жити за законами традиції, він, стаючи виразником загальноестетичних ідеалів, виходить за межі місцевості. Усна форма його збереження і відтворення породжує варіантність, при якій основний матеріал залишається незмінним. Це дає можливість віднести твір до регіонального музичного фольклору. При визначенні регіональної специфіки зразків музичного фольклору важливим є їх відповідність стилю, традиції, манері виконання тощо.

Зразки народної музичної творчості знаходяться в тісному взаємозв'язку з сучасним музично-фольклористичним процесом, що передбачає відродження, збереження, успадкування і примноження культурно-мистецьких надбань народу. Визначальним компонентом побутування музичного фольклору є його емоційне виконання, яке часто передає не стільки зміст самого твору, скільки настрої та стан душі виконавця. Манера виконання, міміка, жест, рухи – усе це складові художньої інтерпретації творів музичного фольклору, який сьогодні приживається в нових умовах сценічного життя та тісного взаємозв'язку їх із художньою самодіяльністю.

Аналізуючи питання взаємозв'язку фольклору з самодіяльністю, А.Каргін вказує, що проблема взаємовідносин цих двох основних форм народної художньої творчості виникла з часу масового розвитку художньої самодіяльності, тобто післяжовтневий період. „Генетична близькість фольклору і художньої самодіяльності має тенденцію до постійного зміцнення їх взаємозв'язків, оскільки вони є формами непрофесійної, „невченої” народної творчості. Кожна з форм у своєму розвитку критично використовує досвід, репертуар, традиції іншої, наближує їх у відповідності до своїх особливостей” [13, 32].

Автор наголошує на взаємопроникненні цих форм, а разом з тим вказує на суттєві ознаки фольклору, що відрізняють його від сценічного втілення: „Фольклорна творчість, що розвивається у природних умовах свого побутування як неорганізована, щоденна творчість „для себе”, не розрахована на показ і суттєво відрізняється від тієї, яка буває на сцені” [13, 32].

„Друге життя” зразків фольклору у сценічному його втіленні в першу чергу пов’язується з художньою видозміною фольклорних творів у нових умовах побутування. Досліджуючи питання фольклоризму, В.Гусев вказує на такі форми побутування фольклору для сценічного відтворення народних традицій: фольклорні ансамблі, що ставлять перед собою завдання відродження жанрів традиційного фольклору, у тому числі й тих, які вже не існують в народному середовищі і не використовуються у масовій художній самодіяльності; колективи художньої самодіяльності, що виконують твори українського музичного фольклору в обробках керівників самодіяльних колективів чи професійних композиторів [6].

Розглядаючи проблему функціонування української народної музики на межі тисячоліть, Б.Луканюк зазначає: „Музичний фольклоризм усного походження загалом реалізується в трьох найосновніших формах, причому кожна на різних рівнях – від високопрофесійного до самодіяльного, аматорського: 1) „композиторський фольклоризм” – використання елементів фольклору в академічній музиці західноєвропейського зразка; 2) „аранжований фольклоризм” – відтворення фольклору на кшталт класичної академічної музики; 3) „етнографічний фольклоризм” – культивування автентичного фольклору поза межами його природного середовища. В етнографічному й аранжованому фольклоризмах домінує виконавська орієнтація (створяться майже виключно самими виконавцями) на відміну від композиторського, в якому виконавство (подібно як в усьому академічному музичному мистецтві) має переважно підпорядковане значення” [18, 6].

Розробляючи питання умов сучасного побутування музичного фольклору, крім сценічного типу його репрезентації, слід назвати ще продовження традицій у побуті буденного і святкового спілкування та традиційний спосіб відтворення художньо обдарованою особистістю почуттів, переживань, ставлення до світу тощо. Такі форми побутування фольклору зумовлені посиленням інтересом до народного музичного мистецтва. Однак досить часто доводиться спостерігати низький рівень виконання і художньої довершеності фольклорних творів. Визначальним компонентом побутування музичного фольклору є його зв’язок з конкретною життєвою ситуацією, яка часто передає не стільки зміст самого твору, скільки настрої та стан душі виконавця. Манера виконання, міміка, жест, рухи – усе це складові художньої інтерпретації творів музичного фольклору. Щоб виконання було високохудожнім і відповідало усім цим вимогам, стає очевидним, що процес сценічного втілення фольклору потребує професійного керівництва з боку всебічно підготовленого фахівця.

Цю проблему порушують науковці і педагоги-практики, які вказують на важливість і практичну значущість фахової підготовки майбутнього вчителя в умовах ВНЗ до музично-естетичної роботи в дитячих фольклорних колективах. Вони ставлять за мету на основі співставлення вивчення народномузичної спадщини і музичної світової класики активізувати емоційно-естетичне ставлення студентів до навчального матеріалу, вказуючи на аналогії між ними, схожість і різницю у їх змісті та формоутворенні. Також розкриваються можливості і значення процесу навчання гри на народних музичних інструментах у етнокультурному аспекті фахової підготовки майбутніх учителів.

Вивченню окремих аспектів проблеми виховання засобами народної музики присвячені дисертаційні дослідження В.Юцевича, С.Горбенка, Т.Турсунова, Ю.Мандрика. Їх автори стверджують, що завдяки сильному емоційному впливу народна музика здатна через почуття доводити до свідомості свої естетичні ідеї, виробляючи відповідні ціннісні ставлення до явищ дійсності. Аналіз робіт показав, що проблема етнокультурного виховання засобами народної музичної творчості розглядається стосовно учнівської молоді, коли учні ще не володіють професійними знаннями, уміннями й навичками, коли важливий тільки процес регулювання їх поведінки.

У наукових дослідженнях Н.Андрієвської, Н.Кравцової та інших розглядаються питання професійної готовності майбутніх учителів до виховання школярів засобами народного музичного мистецтва.

Питання вивчення музичного фольклору в умовах ВНЗ передбачає включення до навчальних програм дисциплін музично-теоретичного і виконавського циклів творів народної музичної спадщини; пошук ефективних форм, методів і прийомів виховання та їх використання з урахуванням конкретних умов побутування музичного фольклору у студентському середовищі; роботу фольклорного ансамблю, який передбачає не тільки художньо-творчу діяльність з пропаганди народного музичного мистецтва, підготовку майбутніх учителів до організації та керівництва шкільним фольклорним ансамблем, а й збір місцевих фольклорних матеріалів, глибинне і багатогранне їх вивчення з метою надбання професійного музично-естетичного досвіду успадкування традицій автентичного музичного фольклору.

Важливим етапом на шляху реалізації такого підходу є проходження студентами фольклорно-краєзнавчої практики, що забезпечує ефективне використання творів музичного фольклору в навчальному і виховному процесах. Вивчення народної музичної творчості безпосередньо у фольклорному середовищі сприяє глибшому розумінню навколишньої діяльності, розширенню світогляду, формуванню особистісних морально-естетичних якостей.

Краєзнавчий підхід з обов'язковим включенням пошуково-дослідної і художньо-творчої діяльності дозволяє вивчати музичний фольклор рідного краю в умовах його побутування, а набутий досвід використовувати у практичній діяльності. Важливим компонентом естетичного виховання і фахової підготовки майбутніх учителів є народнописанне музичне мистецтво. Простота, мелодійність, переважно невеликий діапазон, багата художня виразність, органічний взаємозв'язок музики і літературного тексту сприяють широкому використанню українських народних пісень як благодатного навчального матеріалу. Разом з тим, народні пісні, увібравши в себе моральний, естетичний і світоглядний досвід народу, є могутнім засобом формування естетичної професійної культури і духовного зростання майбутнього вчителя як спеціаліста й особистості.

Саме тому пісенний фольклор повинен займати провідне місце у формуванні етнокультурного досвіду професійної діяльності майбутнього вчителя – вихователя молоді на національних традиціях. Активне його використання в умовах підготовки фахівців з музично-педагогічних спеціальностей передбачається на заняттях з методики постановки голосу, хорового класу, практикуму шкільного репертуару тощо, де народна пісня стає невід'ємною умовою етнокультурного виховання і

фахової підготовки студента протягом усіх років навчання. Використовуючи фольклорні матеріали на заняттях з дисциплін музично-теоретичного та виконавського циклів, вважаємо за доцільне організувати діяльність студентів у формі „малих груп” (2-5 студентів). Ділова, доброзичлива атмосфера спілкування у таких групах сприяє зростанню творчої активності у професійній діяльності, створює умови для самовдосконалення і самовираження.

Значна роль в організації ефективної роботи малих груп належить викладачеві, його професійному рівню, вмінню відібрати оптимальні методи і прийоми навчання і виховання у відповідності до конкретної педагогічної ситуації.

Особливе місце в репертуарі шкільних фольклорних ансамблів займають народні пісні. Сповнена глибокого змісту, проста за формою, невелика за діапазоном, надзвичайно мелодична народна пісня не випадково стала основою вокально-хорової і виховної роботи з музики у загальноосвітній школі.

С.Миропольський у праці „Народна пісня у вихованні” підкреслює, що за силою впливу ніщо не може зрівнятися з народною піснею. Автор пише: „Чому ми вболіваємо саме за народну пісню і в школі, і дома, і взагалі в народному вихованні? Та тому, що ми не бажаємо спотворювати дитячої природи, тому, що за силою виховного впливу ніщо не може зрівнятися з рідною нам народною піснею” [19, 268].

Свій найбільш яскравий і повний вираз народна музична спадщина знайшла в єдності музики зі словом – цьому величому творінні народу. Саме в народній пісні втілено вічне прагнення людей до правди, справедливості, добра і щастя, саме вона здатна змусити звучати всі струни людської душі, викликати любов і співчуття, горе і радість, гнів і непримиренність та інші людські почуття. Жоден інший жанр музичного фольклору по силі впливу на емоційний світ людини не може зрівнятися з народною піснею.

Пісенний фольклор як один із жанрів народної музики є результатом колективної творчості народу. Пісня не тільки узагальнює факти життя, але й дає їм об'єктивну оцінку. Твори народної музично-поетичної творчості за своїм внутрішнім характером є реалістичними, – і в цій правдивості полягає їх виховна сила. Достовірно відтворюючи картини минулого, вони дають змогу краще пізнати історію свого народу, його матеріальну і духовну культуру, проїнятися почуттям гордості й любові до своєї батьківщини, свого народу.

Сила впливу народної пісні на виховання молоді буде залежати від глибини розкриття художнього образу, що виражає зміст твору, від того, чи у виконавців і слухачів у процесі роботи над твором виникнуть естетичні переживання. Емоційний вплив, зливаючись із задоволенням власних потреб, пробуджує в особистості прагнення до художньо-творчої діяльності. Усе це дає змогу ефективно формувати знання й етнокультурні оцінні судження студентів.

Особливе місце у скарбниці народного музичного мистецтва як засобу виховання підростаючого покоління займає інструментальний фольклор. А.Іваницький класифікує народні музичні інструменти на індивідуально-любительські (сопілка, трембіта, дрімба) та ансамблеві (скрипка, бас, цимбали, бубон та ін.), розглядаючи цю класифікацію як умовну. „Скрипка, крім того, може використовуватися як індивідуально-любительський інструмент, а сопілка іноді

вживається в ансамблевій грі. Поділ на індивідуально-любительські та ансамблеві відображує типове застосування того чи іншого інструменту” [11, 246]. Найпоширенішою формою ансамблевого виконання народної музики є „троїста музика”, що в народному побуті включає найрізноманітніші склади інструментів. За класифікацією А.Іваницького, до інструментального музичного фольклору відноситься й кобзарсько-лірницьке мистецтво, яке передбачає виконавство на бандурі, кобзі, лірі. У дисертаційному дослідженні Б.Водяний, розглядаючи джерела, які вплинули на формування народної музики в Україні, виділяє періоди розвитку інструментальної культури. Автор вказує на розвиток народних музичних інструментів та виконавства в період козацтва, який надав українській інструментальній культурі яскравого національного характеру, а також є одним із факторів, що забезпечили помітну спорідненість між регіональними інструментальними традиціями [2, 8]. О.Правдюк, аналізуючи питання еволюції та функціонування народного українського інструментарію у середині ХХ століття, зазначає: „В центрі уваги проблеми удосконалення бандури, цимбал, сопілки, винайдення нових інструментів, зокрема, ладкової кобзи, ладкової ліри тощо” [20, 291].

Ф.Колесса, досліджуючи кобзарсько-лірницьке мистецтво, зазначає, що в репертуар кобзарів-бандуристів та лірників, окрім історичних пісень та дум, входила жартівлива й танцювальна інструментальна музика. Науковець акцентує увагу на кобзарському мистецтві виконання дум, яке вимагає спеціального таланту та підготовки: „Співання дум вимагає не лише старанного підготування, довгого й трудного вивчення текстів (тобто всіх тих засобів, що потрібні до відтворення думової теми), але також опанування речитативного стилю, тобто вправи в добиранні та сполучуванні мелодичних фраз: до цього треба небуденного музичного таланту й дару імпровізування та ще й вивчення бандурної гри” [16, 330].

Викристалізована мова народних мелодій є одним із найдоступніших і найефективніших засобів з метою навчання та виховання підростаючого покоління. Однак часто інструментальне музикування потребує неабиякого хисту та виконавських навичок, безпосередньо пов'язаних з навчанням гри на народних інструментах.

У дисертаційному дослідженні К.Динчева розглядається проблема відродження фольклору як частини суспільно-історичного процесу, в якому кожен виконавець є потенційним співтворцем. Цінним для нас є погляд дослідника на фольклорний процес, що зумовлений „триединством створення, сприймання (запам'ятовування) і виконавства (відтворення, співтворчості) народної музики” [10, 24]. Краєзнавчий підхід з обов'язковим включенням пошуково-дослідної і художньо-творчої діяльності дозволяє вивчати музичний фольклор рідного краю в умовах його побутування, а набутий досвід використовувати у практичній діяльності.

У пошуках активних форм самопідготовки студентів доречним може бути вміле використання сопілки на заняттях з музично-теоретичних дисциплін (методика музичного виховання, теорія музики і сольфеджіо, практикум шкільного пісенного репертуару, українська народна музична творчість тощо).

Вдосконаленню навчання гри на народних музичних інструментах (сопілка, скрипка, бандура, кобза, ліра та інші) і формуванню професійних виконавських

навичок сприяють індивідуальні заняття з музичних дисциплін („Основний музичний інструмент”, „Додатковий музичний інструмент”), позанавчальна робота художньо-творчих колективів та самостійне музикування майбутніх учителів у ВНЗ та за його межами. Навчання гри на народних музичних інструментах повинне здійснюватися на основі формування різнобічної інструментальної підготовки (гра на слух, читка з листа, транспонування). Важливого значення надаємо поліінструментальній підготовці майбутніх учителів. Такий підхід забезпечує їх готовність до активного музикування в галузі народної музики і передбачає варіантність і творчий пошук засобів виконавської інтерпретації, її індивідуальність і неповторність.

Важливим у плані осмислення структурних основ побудови творів УМФ, їх ладотонального плану і внутрішніх взаємозв'язків вважаємо вивчення обробок творів народної музики на заняттях зі спеціальних дисциплін „Аналіз музичних форм” і „Гармонія”, „Поліфонія”. Разом з обробками відомих композиторів М.Лисенка, М.Леонтовича, Я.Степового, К.Стеценка та ін. доречно було б включати високоякісні, апробовані у практиці обробки творів музичного фольклору, зроблені викладачами та студентами. Це значною мірою посилює виховний момент, пробуджує творчі сили майбутніх учителів, а разом з тим є тільки першим кроком на шляху їх залучення до вивчення автентичної народної музики. Робота над творами УМФ на заняттях з названих дисциплін вимагає дотримання таких умов: уважний розбір музично-словесного тексту, його провідної ідеї, емоційного забарвлення, спрямування творчого процесу на пошук засобів виразності; проведення структурного та художньо-педагогічного аналізу, вдумливий розбір фактури, визначення кульмінації тощо.

Такий підхід забезпечує вдумливе, якісне виконання поставлених завдань, ефективно допомагає студентам цілісно, логічно, обмірковано пізнавати народне мистецтво як інтегральне явище в його внутрішніх взаємозв'язках.

Логічним продовженням оволодіння студентами знаннями, вміннями і навичками в галузі УМФ є факультативні заняття художньо-творчих колективів, які проводяться з метою розвитку творчих здібностей студентської молоді. Вивчаючи народну музичну творчість, оволодіваючи виконавськими вміннями і навичками, студенти значною мірою розширюють свою музично-професійну ерудицію, отримують знання з питань організації і керівництва шкільним фольклорним колективом.

Оволодіння УМФ у навчальній і позанавчальній діяльності студентів є необхідною умовою професійного зростання і духовного розвитку особистості майбутнього вчителя. Однак набуття етнокультурного досвіду професійної діяльності здійснюється найбільш ефективно під час педагогічної практики на уроках музики та в організації позанавчальної роботи школи. Діяльність практикантів повинна нести творчий характер і охоплювати найрізноманітніші форми етнокультурної роботи у школі.

Важливе значення в роботі зі школярами відіграє виконавська підготовка студента, володіння відповідним репертуаром з метою етнокультурного виховання школярів і вмінням його репрезентувати. Так, можуть використовуватись

задалегідь продумані і підготовлені музично-освітні композиції, що включають коротку бесіду про твір, умови побутування та його виконання.

Вивчення місцевих традицій співу і музикування на народних інструментах у поєднанні з танцювальними рухами, включення кожної пісні в художню композицію сприяють практичному оволодінню людиною історією культури рідного краю. Це принципово важливо з огляду на те, що студенти, вивчаючи музичний автентичний фольклор, у майбутньому перейдуть на вчительську роботу, продовжуючи розпочату в студентські роки діяльність.

Розглядаючи багатогранність та специфічність професії вчителя в аспекті даного дослідження, вказуємо на те, що він повинен бути знавцем народної музичної культури, її збирачем і пропагандистом.

Таким чином, увесь попередній матеріал логічно підводить нас до таких висновків.

Український музичний фольклор як джерело етнокультурного виховання з найдавніших часів, будучи колективною художньою творчістю, увібрав у себе мудрість і знання народу. Ефективність використання музичного фольклору як різновиду народного мистецтва у практиці художньо-естетичного виховання молоді має відбуватися на матеріалі місцевої фольклорної традиції (у побуті, художній самодіяльності, професійному мистецтві) шляхом взаємодії з її цінностями.

Вплив фольклору, який пережила особистість у дитинстві, закладає глибинні основи національної свідомості. Використання народної музики в дорослому віці дозволяє актуалізувати переживання раннього дитинства й отримати більш високий рівень етнічної самосвідомості як носіїв фольклорної традиції. Особливістю цього процесу є домінування раціонально-вольової сфери над почуттєво-емоційною.

Вивчення естетики фольклору повинне бути міцно вплетеним у національну систему етнокультурного виховання, увійти до програми науки про народну творчість у мистецько-педагогічних вишах. Дослідження етнокультурної цінності народного музичного мистецтва має проходити з урахуванням особливостей історичного розвитку і специфіки кожного регіону України. Адже саме регіональний музичний фольклор, відображаючи те, що хвилює кожного, є джерелом духовного збагачення особистості, ефективним засобом її художньо-естетичного виховання.

Фольклор впливається в сучасну українську культуру як джерело пізнання вічних загальнолюдських цінностей, як засіб задоволення естетичних потреб носіїв ще живої фольклорної традиції, яка має надзвичайно великий вплив на світогляд людини. Традиційна народна музика в Україні має перспективу розвитку в напрямках відтворення автентичних зразків фольклору та шляхом розвитку в руслі професіоналізації музичного мистецтва.

Погляд на фольклор як особливий спосіб пізнання світу й загальнодоступне мистецтво водночас, багата образна мова й неоціненні виховні функції вказують на необхідність його використання у практиці шкільного вчителя. Питання оволодіння творами музичного фольклору в умовах ВНЗ передбачає їх включення до змісту спеціальних музичних дисциплін, упровадження спецкурсів та факультативів фольклористичного спрямування, пошук ефективних форм, методів, прийомів

виховання та їх єдність у навчальній, позанавчальній і самостійній етнокультурній діяльності майбутніх учителів.

Комплексний підхід до оволодіння українським музичним фольклором у навчальній і позанавчальній діяльності студентів є необхідною умовою професійного зростання і духовного розвитку особистості майбутнього фахівця – провідника національної культури.

II. Комплексний підхід у системі професійної підготовки студентів педагогічних та мистецьких спеціальностей

Підготовка фахівців у галузі традиційної народної музики віднедавна стала часткою системи вищої професійно-педагогічної та мистецької освіти в Україні. Видатний етномузиколог, педагог К.В.Квітка проводив значну роботу щодо організації педагогічного процесу з метою професійної підготовки фахівців у галузі традиційної народної музики. Він складав тематичні плани, писав програми, постійно оновлював тексти лекцій, готував хрестоматії тощо. К.Квітка обґрунтував методично-педагогічну діяльність, наукову та експедиційну роботу, архівування фонозаписів, піклувався про створення в Кабінеті народної музики міцної науково-дослідної бази, яка є основою для запровадження повноцінного курсу викладання музичного фольклору у вишах. Педагогічні погляди К.Квітки сьогодні є надзвичайно актуальними в контексті орієнтації на виховання творчо і критично мислячих дослідників, виконавців та пропагандистів української традиційної народної музики.

Нині пошквалилася діяльність науковців та вчителів щодо розробки актуальних теоретичних і практичних завдань українського національного виховання. Введення освіти в „національне навчально-виховне русло” дозволить відродити традиції народної педагогіки та надати нового імпульсу національній системі освіти. Питання вивчення музичного фольклору в умовах ВНЗ передбачає включення до навчальних програм дисциплін музично-теоретичного і виконавського циклів творів народної музичної спадщини; пошук ефективних форм, методів і прийомів виховання та їх використання з урахуванням конкретних умов побутування музичного фольклору в студентському середовищі; роботу фольклорного ансамблю, який передбачає не тільки художньо-творчу діяльність з пропаганди народного музичного мистецтва, а й підготовку майбутніх учителів до організації та керівництва шкільним фольклорним ансамблем; збір місцевих фольклорних матеріалів, глибинне та багатогранне їх вивчення з метою надбання професійного музично-естетичного досвіду успадкування автентичного музичного фольклору та виховання молоді на народних традиціях рідного краю.

Комплексний підхід у системі професійної підготовки в умовах педагогічних та мистецьких ВНЗ передбачає єдність і взаємозв'язок навчальної, позанавчальної та самостійної діяльності, що забезпечують послідовність, цілісність й професійну спрямованість процесу формування досвіду професійної діяльності майбутніх фахівців у галузі традиційної народної музичної культури.

В умовах музично-педагогічних факультетів успішне вирішення виховних завдань та вдосконалення фахової підготовки студентів забезпечується завдяки вивченню таких спеціальних дисциплін, як основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, методика постановки голосу, хоровий клас і практикум роботи з хором, шкільний пісенний репертуар, інструментовка шкільних ансамблів, хорознавство та хорове аранжування, сольфеджіо, гармонія з основами теорії музики, методика музичного виховання, аналіз музичних форм, історія української музики, всесвітня історія художньої культури, історія музичного мистецтва та ін. Особливості вивчення та викладання музичного фольклору пов'язані передусім з тим, що провідне місце в навчальному процесі належить не спеціальним фольклористичним дисциплінам, а фольклоризму (вторинним формам виконання народної музики у фахових композиторських обробках). Разом з тим інтегрований характер викладу спецкурсів „Українська народна музична творчість”, „Народознавство та фольклор” (читалися автором цих рядків для студентів Бердянського державного педагогічного університету) та інших навчальних дисциплін, робота студентського фольклорного колективу передбачають нормативне засвоєння фахових знань у галузі народної музики, набуття вмій і навичок виконання творів традиційного музичного мистецтва та досвіду збирацької фольклористичної діяльності.

Основними видами навчально-творчої та виховної діяльності є індивідуальні і групові заняття та колективно-масові форми роботи. Удосконалення методики викладання курсів спрямовується на формування творчої активності студентів, активізацію їх пізнавальної народознавчої діяльності, набуття навичок самостійного мислення. Шляхами такого удосконалення є розробка і використання елементів проблемного навчання і діалогічних форм, заснованих на засадах співпраці. Специфіка підготовки майбутніх учителів музики передбачає вивчення проблемних питань педагогіки, психології мистецької діяльності, теорії та історії мистецтва, культурології, організації художньої творчості. Значна частина навчальних дисциплін має інтегрований характер. Вони спрямовані на засвоєння теоретичних знань, набуття практичних навичок виконання творів традиційного музичного мистецтва, отримання досвіду науково-пошукової діяльності у фольклорному середовищі з використанням сучасних технічних засобів, архівування фольклорних матеріалів.

У наших пошуках особливе місце займає ознайомлення студентів з українськими народними музичними інструментами і навчання гри на них. Опановуючи музичні дисципліни „Основний музичний інструмент”, „Додатковий музичний інструмент” та відвідуючи заняття навчально-творчих колективів вишів, студенти оволодівають навичками гри на українських народних музичних інструментах – скрипці, сопілці, бандурі, кобзі, лірі та інших.

Сопілка – один з найулюбленіших народних музичних інструментів. Як свідчить досвід, школярі з великим інтересом сприймають використання сопілки на уроках музики в школі. Зручність аплікатури, невеликий розмір та незначна вага, мала витрата повітря під час гри роблять цей музичний інструмент доступним для них. Ось чому, навчаючись гри на сопілці, студенти повинні отримати навички використання сопілки в навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи,

оволодіти методикою початкового навчання гри на ній, вивчати українські народні пісні, запропоновані шкільними програмами. Слід, на нашу думку, звернути увагу на доступні форми навчання, які дадуть можливість оволодіти прийомами та технікою гри на сопілці в надзвичайно стислий термін (мається на увазі перш за все поєднання індивідуальних та ансамблевих форм занять).

Індивідуальна підготовка, окрім занять у класі, включає ще й самопідготовку студентів: підготовчі вправи різного ступеня складності, читку нот з листа, підбір на слух та запис на ноти відомих українських народних пісень. Початкові вправи, гами та етюди повинні забезпечити поступове засвоєння аплікатури, розвиток техніки пальців рук, виконання штрихів (деташе, легато, стакато), оволодіння виконавським диханням та навичками звуковедення.

Ансамблеві (дует, тріо тощо) форми занять, на яких у студентів формуються навички колективного виконання, відбуваються в класі під керівництвом викладача. Гра в ансамблі привчає до чистоти інтонування, злагодженості, строю, розвиває слух, музичну пам'ять, почуття ритму. Важливим для майбутніх учителів є те, що окрім навичок гри на сопілці, вони отримують необхідні знання для подальшого практичного її використання.

У пошуках активних форм самопідготовки студентів на заняттях з теорії музики і сольфеджіо ми ознайомлюємо майбутніх учителів з аплікатурою хроматичної сопілки і прийомами гри на ній. „Голос” сопілки в першій октаві надзвичайно подібний до людського, і саме це дає можливість використовувати сопілку для самопідготовки студентів з дисциплін вокально-хорового циклу.

Не менш важливим для підвищення ефективності навчання у педагогічному виші є, на наш погляд, впровадження різноманітного рівня проблемних завдань. Так, на заняттях з теорії музики і сольфеджіо студенти одержують творче самостійне завдання: гармонізувати записану українську народну мелодію. Бажано використовувати знайомі українські народні пісні, такі як „Галя по садочку ходила”, „Подольночка”, „Цвіте терен”, „Несе Галя воду”, „Їхав козак за Дунай” та інші. Це викликає інтерес до виконання завдань і сприяє розвитку внутрішнього слуху. Керуючи роботою студентів, педагог дає розуміння стилю та вказує на можливі варіанти виконання завдання. Потім студенти виконують на фортепіано гармонізацію, акомпануючи власному голосу; сольфеджують задану мелодію чи співають пісню зі словами. Виконуючи подібні творчі вправи, майбутні вчителі музики отримують надзвичайно важливі знання і навички практичної роботи.

Теоретична фольклорна підготовка студентів базується на ґрунтовному вивченні курсу „Народознавство та фольклор”, який має на меті поглибити знання студентів та сформувати шанобливе ставлення до історії українського народу, його матеріальної і духовної культури, а також підготувати майбутніх фахівців до виховання молоді на народних традиціях та проведення фольклористичної практики, передбаченої навчальним планом вищої школи. Методологічна концепція сучасного курсу українського народознавства ґрунтується на основних ідеях національної та загальнолюдської гуманістичної культури і моралі. Наше народознавство склалося історично, має свої самобутні національні риси і водночас багато спільного з європейською та світовою цивілізацією. Воно включає в себе систему цінностей матеріальної і духовної культури, традицій, звичаїв, обрядів, які

сприяють збереженню і розвитку національної свідомості і культурного генофонду України в колі слов'янських та інших народів. Провідними факторами виховного впливу виступають рідна мова і література, народна творчість та український музичний фольклор, історія народу, краєзнавство, народна та етнічна педагогіка, психологія, родовід і родинна атрибутика, народні звичаї, обряди, традиції, державна, національна, народна символіка, природні умови країни (краю, населеного пункту).

На лекціях місцева фольклорна традиція розглядається в контексті загальнофольклористичного процесу та матеріальної і духовної культури певного регіону України, визначається їх вплив на етнічну самосвідомість особистості. Це дасть майбутнім учителям розуміння народознавства як живої ланки поколінь і разом з тим найціннішого джерела виховання на сучасному етапі національної освіти. Практична частина занять включає виявлення рівня знань студентів у галузі регіональної фольклорної традиції, підготовку рефератів, доповідей, проведення дискусій з питань, підготовлених студентами заздалегідь. Також студенти досліджують свій родовід та його витоки й художньо оформляють „Дерево роду”. Окрім теми включають виконання студентами творчих завдань.

Поглиблення професійних знань майбутніх учителів музики відбувається у процесі вивчення спецкурсу „Українська народна музична творчість”, що передбачає лекційні та практичні заняття. Його зміст, структура і методика розроблені з урахуванням засвоєння знань і вмінь з обов'язковим використанням їх у практичній діяльності. Мета експериментального курсу – розширити музично-естетичний світогляд майбутніх учителів, сформувати в них розуміння ціннісної значущості місцевої фольклорної традиції в системі національно-естетичного виховання особистості, необхідності і важливості її вивчення, надати відповідної спрямованості професійній підготовці майбутніх учителів музики.

Базові знання, які набувають студенти під час вивчення курсів „Народознавство та фольклор”, „Українська народна музична творчість” надійно закріплюються під час проходження фольклорної практики. Тоді як дві перші дисципліни озброюють теоретично, третя – спрямована на практичне застосування набутих знань. Фольклорна практика є базовою ланкою з етнографічної підготовки майбутніх фахівців, спрямованою на набуття досвіду самостійної професійної роботи. Фольклорна практика має важливе виховне значення, пробуджує глибокий інтерес до самостійної фольклористичної діяльності, формує самостійні навички збирача та знавця фольклорної традиції рідного краю, що є вкрай необхідним у фаховій підготовці майбутніх учителів музики. Особливої ваги та актуальності набуває ця робота в південно-східному регіоні України.

Мета фольклорної практики – формування у студентської молоді позитивного ставлення до національної культури та українського музичного фольклору як її першоджерела, закріплення теоретичних знань з народознавчих дисциплін у поєднанні з практикою професійної діяльності майбутніх учителів музики. Для студентів-практикантів основним її змістом є залучення до навчальної і позанавчальної роботи матеріалу місцевої фольклорної традиції та ознайомлення студентів із різноманітними формами народознавчої роботи з метою виховання учнівської молоді засобами українського музичного фольклору. Матеріали

експедицій опрацьовуються в навчальному процесі й широко використовуються під час педагогічної практики та в концертно-виконавській діяльності фольклорного ансамблю ВНЗ.

Педагогічна практика – складова всього навчально-освітнього процесу ВНЗ – є одним із найважливіших етапів професійної підготовки студентів. У ході практики здійснюється перевірка теоретичних знань студентів, їхньої підготовленості до роботи вчителя як носія національної культури. Така навчально-професійна діяльність має важливе виховне значення, пробуджує глибокий інтерес до самостійної педагогічної роботи, формує самостійні вміння і навички педагога, сприяє більш активному використанню місцевого фольклорного матеріалу в навчально-професійній діяльності. Педагогічна практика проводиться в тісному зв'язку з усім циклом спеціальних дисциплін, що дає можливість закріпити теоретичні знання й музично-виконавські вміння і навички та практично їх реалізувати через проведення педагогічних занять з учнями. Інтеграційний підхід дозволяє студентам творчо використовувати накопичений професійний досвід та самовдосконалюватися під час проходження педагогічної практики в навчальній та позанавчальній роботі. Крім того, одним із напрямів педагогічної практики є ознайомлення студентів із різноманітними аспектами проведення виховної народознавчої роботи з учнівською молоддю.

Зв'язок фахових дисциплін, педагогічної та фольклорної практики з УМФ знаходить своє продовження та поглиблюється під час самостійної музично-естетичної діяльності студентів. Сюди ще необхідно віднести тематику дипломних і курсових робіт, які часто виконуються на матеріалах народної музики. Такий підхід забезпечує впровадження українського музичного фольклору в усі сфери діяльності майбутніх фахівців, що сприяє їх художньо-естетичному вихованню засобами народної музичної творчості. Основними видами навчально-творчої та виховної діяльності є індивідуальні та групові заняття й колективно-масові форми роботи.

Важливою умовою залучення майбутніх учителів до автентичного фольклору і виконавської практики вважається діяльність фольклорних колективів, які функціонують у навчальних закладах з метою розвитку творчих здібностей молоді. В основу їх діяльності покладено форми колективно-масової роботи: організація і проведення свят народного календаря, лекцій-концертів, тематичних занять з пропаганди народної творчості; шефська робота в колективах дитячих дошкільних установ та загальноосвітніх шкіл; зустрічі з відомими митцями, професійними колективами, народними виконавцями; відвідування з наступним обговоренням концертів, вистав, участь у фестивалях і конкурсах. Колективи, у які приходять студенти, щоб реалізувати свій творчий потенціал, живуть активним життям. Одним із них є Народний самодіяльний фольклорний ансамбль „Хуртовина” БДПУ з досвідом роботи якого ми познайомимось у наступному розділі.

Значну роль на етапі професійної підготовки вчителів музики відіграє вирішення завдань щодо обґрунтування соціально-педагогічної значущості народного музичного мистецтва як фактора художньо-естетичного виховання молоді та визначення стратегій інтеграційного підходу навчальної, позанавчальної та самостійної музично-фольклористичної діяльності. Вирішення поставлених завдань

орієнтує майбутніх учителів на особливості навчально-професійної діяльності та її регіональний аспект з урахуванням сучасних вимог національної освіти і виховання.

Значно ширші можливості для вивчення народної музики створені в умовах мистецьких закладів (університетів, інститутів культури і мистецтв, музичних академій) за спеціалізацією „Музичний фольклор”. Поява нової спеціалізації стала важливим виявом національного відродження в музичній освіті та помітно посилила музично-фольклористичну підготовку студентів вищих навчальних закладів.

Високопрофесійна підготовка майбутніх фахівців-фольклористів та популяризаторів народної музичної спадщини забезпечується поглибленим вивченням цілого ряду музично-теоретичних та виконавських фольклористичних дисциплін. Системний підхід спрямований на підготовку майбутнього фахівця до участі в наукових дослідженнях з теорії й практики фольклористики та музичного фольклору в межах від організації і проведення науково-пошукової роботи до менеджменту. У вищих навчальних музичних закладах фахівець з музичного фольклору готується до практичної роботи в різних галузях мистецтва, культури та освіти, і в різних фахових іпостасях: етномузиколога та музиканта-фольклориста (транскриптора-дослідника автентичної вокальної, інструментальної музики, фольклориста-польовика, організатора фольклористичної справи, керівника фольклорного ансамблю, виконавця традиційної народної музики); викладача народознавчих та музично-фольклористичних дисциплін у навчальних закладах усіх рівнів (школи, ліцеї, гімназії, вищі навчальні заклади 1-4 рівнів акредитації).

Спеціаліст повинен мати відповідно високий рівень професійної музично-теоретичної й фольклорної підготовки, бути знавцем, практиком і пропагандистом української музичної культури, знати регіональні стильові особливості пісенного та інструментального музичного мистецтва, володіти навичками збирацької, систематизаційної, джерелознавчої, дослідницької та творчо-організаторської роботи, постійно підвищувати виконавський і теоретичний рівень.

Фахівець музичного фольклору готується до практичної роботи в галузях освіти й мистецтва як музикант-фольклорист (керівник фольклорного ансамблю, виконавець традиційної народної музики, фольклорист-дослідник та транскриптор автентичної вокальної, інструментальної музики, організатора фольклористичної справи) та викладач народознавчих і музично-фольклористичних дисциплін у навчальних закладах усіх рівнів (студіях, школах, ВНЗ 1-4 рівнів акредитації).

Навчальні дисципліни знаходять своє пряме продовження у виробничій, педагогічній та переддипломній практиках і перебувають у тісному взаємозв'язку з навчальною, позанавчальною та самостійною музично-естетичною діяльністю студентів. Такий підхід забезпечує впровадження українського музичного фольклору у всі сфери діяльності майбутніх фахівців, що сприяє їх естетичному вихованню засобами народної музичної творчості.

В умовах мистецької освіти підготовки спеціалістів фольклорної орієнтації система впровадження матеріалів місцевої фольклорної традиції у навчально-виховний процес передбачає:

- органічне включення місцевого музичного фольклору в навчальну, позанавчальну і самостійну навчально-професійну діяльність студентів;

- спрямування впливу українського музичного фольклору на свідомість, почуття, ставлення до народної музичної творчості, рівень фахової підготовки майбутніх спеціалістів;
- широке і повне використання міжпредметних зв'язків;
- безперервність спілкування з місцевими носіями фольклору і активну участь у регіональному музично-фольклористичному процесі у всіх сферах життєдіяльності студентської молоді.

Аналізуючи сучасні науково-педагогічні підходи та досвід роботи педагогів-практиків щодо вивчення народної музики в навчальних закладах, ми вирішуємо важливі завдання стандартизації структури і змісту освіти дослідників та виконавців традиційної народної музики на кафедрі музичного фольклору Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету. Кафедра музичного фольклору – одна з небагатьох у ВНЗ нашої держави, що готує фахівців для сфери української традиційної народної музичної культури за спеціальністю 7.02.02.05 „Музичне мистецтво”, спеціалізацією „Музичний фольклор”, кваліфікацією „Викладач, артист, керівник фольклорного ансамблю”. Її сформовано в 1996 р. на базі кафедри народного хорового співу, заснованої в 1979 році. На шляху становлення і формування кафедри відбулося чимало змін, пов'язаних з напрямом підготовки фахівців, вдосконаленням навчального процесу, активізацією науково-дослідницької і творчої роботи.

На відміну від консерваторської системи підготовки фольклористів-музикознавців, метою діяльності кафедри музичного фольклору є виховання етнопедагога, музиканта-фольклориста, виконавця вокальних та інструментальних жанрів традиційної народної музики, який повинен володіти нормативними й науково-методичними знаннями з історії української і європейської фольклористики, основами теорії музичного фольклору, методикою збору музично-етнографічного матеріалу, технікою його транскрибування і систематизації.

У зв'язку з розробкою нової концепції підготування фахівців, спрямованої на формування моделі спеціаліста фольклорної орієнтації, на кафедрі існує поділ на секції народного співу та інструментальної народної музики. Такий підхід дозволяє студентам обирати професійний напрямок відповідно до їх бажань, здібностей та обдарувань.

На кафедрі діє продумана система вступних випробувань, де на комплексному іспиті з фаху абітурієнти виконують різножанрові народномузичні твори в автентичній манері, демонструють знання теорії музики, чистоти інтонування, компетентність у галузі традиційної народномузичної культури та місцевої фольклорної традиції. Перевага надається вступникам, які виявляють інтерес до збереження та вивчення народномузичного мистецтва рідного краю і представляють на вступних іспитах власні фольклорні записи. Для талановитої молоді, яка проживає у віддалених сільських місцевостях, де не має змоги здобути початкову музичну освіту, протягом року діють безкоштовні підготовчі курси. Також, згідно з положенням про Всеукраїнський фестиваль-конкурс молодих виконавців української народної музики „З народного джерела” (кафедра – організатор даного культурно-мистецького заходу) та у відповідності до правил прийому в РДГУ,

володар гран-прі зараховується на 1 курс денної державної форми навчання на кафедру музичного фольклору за результатами співбесіди зі спеціальності.

В останні роки проведено значну роботу з підготовки навчально-методичних комплексів, типових і робочих програм, монографій, методичних посібників, хрестоматій, фольклорних збірників, компакт-дисків та реалізації авторських науково-творчих проєктів провідних фахівців кафедри. Така діяльність проводиться у відповідності до комплексу музично-фольклористичних дисциплін та різних видів практик (навчально-творча, педагогічно-творча, професійна).

В умовах фольклорної спеціалізації професійна підготовка студентів забезпечується вивченням таких фахових дисциплін: вступ до спеціальності, фольклор народів світу, фольклорний ансамбль, методика експедиційно-польової роботи, етносольфеджіо, український музичний фольклор, музично-етнографічна транскрипція, аналіз народномузичних творів, дитячий музичний фольклор, джерелознавство, основи диригування, етноорганологія, хореографія, українське народне багатоголосся, практика роботи з фольклорним ансамблем, аналіз народномузичних творів, режисура народних обрядодійств, методика роботи з фольклорним ансамблем, методика викладання солоспіву, методика науково-дослідної роботи, методика викладання фольклору, методика навчання гри на традиційних народних музичних інструментах. Ряд дисциплін виконавського циклу викладаються для студентів секції народного співу: традиційний спів, народний музичний інструмент, аранжування, сучасне фольклорне виконавство; секції інструментального виконавства: основний інструмент, додатковий інструмент, постановка голосу, інструментування, читка партитур.

Існуючий перелік фахових дисциплін забезпечує підготовку широкопрофільного спеціаліста в галузі народної музики. У процесі підготовки бакалаврів та спеціалістів визначено блоки навчальних дисциплін, передбачено поетапне проходження різних видів професійної практики, виконання курсових та дипломних робіт, що забезпечує послідовність і взаємозв'язок в отриманні фахових знань, оволодінні практичними вміннями і навичками. Визначальним при цьому є пошук нових підходів до змісту, обсягу, складності, науковості дидактичного матеріалу, що вивчається в аудиторних умовах та його практичного використання студентами в самостійній музично-фольклористичній діяльності.

Навчальний процес на кафедрі спрямований на підготовку знавця, практика і пропагандиста української традиційної музичної культури, який повинен знати регіональні стильові особливості народної музики, володіти навичками збирацької, систематизаційної, джерелознавчої, дослідницької та творчо-організаційної роботи, постійно підвищувати виконавський і теоретичний рівень, вміти прогнозувати ступінь деградації чи розвитку автентичного музичного виконавства, виконувати високу пропагандистську, просвітницьку і охоронну місію музиканта-фольклориста.

Специфіка підготовки студентів спеціалізації „Музичний фольклор” передбачає вивчення проблемних питань мистецтвознавства, культурології, організації мистецької творчості, історії, теорії мистецтва, педагогіки, психології мистецької діяльності. Значна частина навчальних дисциплін мають інтегрований характер. Вони спрямовані на засвоєння теоретичних знань, набуття практичних навичок реставрації творів традиційного музичного мистецтва, отримання досвіду науково-

пошукової діяльності у фольклорному середовищі з використанням сучасних технічних засобів, архівування фольклорних матеріалів та їх опрацювання в електронному форматі за допомогою комп'ютерної техніки.

Теоретична фольклорна підготовка студентів базується на ґрунтовному вивченні таких навчальних курсів, як вступ до спеціальності, український музичний фольклор, фольклор народів світу, методика експедиційно-польової роботи, музично-етнографічна транскрипція, аналіз народномузичних творів, джерелознавство, етноорганологія та ін. Навчальні курси, які належать до розряду професійно-орієнтованих дисциплін, забезпечують отримання студентами ґрунтовних й систематизованих знань з науки про музичний фольклор, а також набуття навичок користування науковою етномузикологічною літературою і проведення на її основі навчально-фольклористичної роботи.

На лекціях студент отримує навички аналізу праць, присвячених історії, методології й методиці музичної фольклористики, етномузикологічної термінології, особливостей вивчення фольклору. Семінарська та практична частина занять включає виявлення рівня знань студентів у галузі етномузикології, вмінє самостійної роботи над спеціальною літературою, самостійного мислення, розвитку творчих здібностей та інтересу до дискусійних проблем музичної фольклористики як науки. Майбутній фахівець отримує навички з методики проведення фольклорно-етнографічних експедицій, методики опрацювання наукового збірника і підготовки фонографічного видання. Самостійна робота передбачає опрацювання студентами фахової літератури, виконання творчих завдань, проведення дискусій та підготування рефератів, доповідей де, згідно з планами лекційних занять, було б висвітлено певну проблематику та віднайдено відповідний ілюстративний матеріал.

Науково-дослідницький аспект навчального процесу реалізується в залученні студентів до збирацької експедиційно-польової та кабінетної роботи через запис фольклорних матеріалів, їх кафедральну презентацію, подальшу музично-етнографічну транскрипцію й аналітичне опрацювання у формі наукових рефератів, курсових та дипломних робіт. Фольклорно-експедиційна робота є базовою ланкою з етнографічної підготовки майбутніх фахівців, спрямованою на набуття досвіду самостійної фольклористичної діяльності, вона формує навички збирача та знавця фольклорної традиції рідного краю. Основним завданням є накопичення фольклорних матеріалів і їх подальше використання в навчальній і позанавчальній роботі. Кращі студенти беруть активну участь у конференціях різного рівня, публікують матеріали на основі власної збирацької науково-дослідницької роботи.

Повноцінний процес виховання професійного виконавця народної музики і справжнього знавця української традиційної музичної культури неможливий без глибинного пізнання регіонального традиційного виконавства в безпосередньому середовищі його носіїв.

Методи вдосконалення виконавської майстерності базуються на успадкуванні досвіду вокальної чи інструментальної традиції і репертуару від провідних народних музикантів та співаків. Важливим на шляху оволодіння традиційною манерою виконання є спільне музикування з носіями фольклору під час експедицій, наслідування народних виконавців із звукозапису та творчі зустрічі з відомими фольклорними виконавцями, що періодично проводяться на кафедрі.

У процесі вивчення дисциплін виконавського циклу студенти переймають манеру виконання певного середовища, або окремого співака чи музиканта з характерними ладо-інтонаційними та метроритмічними особливостями, оволодіваючи грою на традиційних народних музичних інструментах та мистецтвом автентичного співу пізнають специфіку одиночного та гуртового виконавства. Для оволодіння спеціальними виконавськими навичками на матеріалі регіональної пісенної та інструментальної традиції важливим є засвоєння жанрових і стилістичних особливостей, принципів звукоутворення, методики виконавства, техніки мистецтва імпровізації та отримання досвіду концертно-виконавської практики. У такий спосіб майбутні фахівці набувають професійного досвіду та оволодівають цілим комплексом музично-технічних прийомів і виконавських засобів з урахуванням фонетичних та діалектних особливостей того чи іншого регіону.

На початковому етапі навчання дидактичний репертуар студента формується на основі кращих народномузичних зразків з архіву лабораторії музичної етнографії та власних архівних матеріалів викладачів і студентів. У процесі навчально-професійної діяльності кожен студент формує виконавський репертуар з творів, власноруч записаних у рідній місцевості.

Основними завданнями циклу виконавських дисциплін є: формування особливого складу музичного мислення; засвоєння народномузичних творів певної пісенної чи інструментальної традиції; розвиток виконавських здібностей студента; накопичення виконавського репертуару та створення тематичних концертних програм.

Поглиблення професійних знань студентів відбувається на етапі підготовки спеціалістів у процесі вивчення ряду методик фахових дисциплін, що мають велике значення у вихованні етнопедагога та передбачають лекційні і практичні заняття. Їх зміст, структура і методика розроблені з урахуванням засвоєння знань і вмінь з обов'язковим використанням їх у практичній діяльності, що передбачає керівництво фольклорним ансамблем, навчання співу чи гри на народних музичних інструментах, а також формування й підготування відповідного курсу лекцій.

Методики викладання фольклору у різних педагогічних системах перебувають лише на початках свого достатнього запровадження в навчальний процес музичних факультетів та покликані передусім ознайомити студентів з методологічними й методичними засадами викладання фахових дисциплін у галузі українського музичного фольклору, підготувати майбутніх фахівців до роботи в навчальних закладах різних рівнів та надати відповідної спрямованості професійній підготовці майбутніх педагогів-фольклористів.

При переході на підготовку фахівців за кредитно-модульною системою передбачається проведення цілого ряду організаційно-методичних заходів, спрямованих на реорганізацію системи освіти вищої школи. Поетапно проводиться розробка методичного забезпечення кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП): здійснюється структурізація змістового програмного матеріалу відповідно до виділених кредитів за навчальним планом; коректується зміст програм навчальних дисциплін щодо змістових та навчальних модулів; розробляється критеріальний апарат оцінювання знань і навчальних

досягнень студентів та формуються матеріали для здійснення контролю за рівнем засвоєння навчального матеріалу.

Значного вдосконалення потребують організаційні форми педагогічного процесу. Це насамперед вивільнення часу для самостійної роботи студентів. Перспективним у науковому і практичному значенні необхідно вважати розробку змісту і форм індивідуально-групового навчання з фахових дисциплін. Впровадження їх у практику, крім економічного ефекту, могло б стати дієвим засобом активізації творчих проявів студентів. Великої уваги у зв'язку з цим потребує урізноманітнення засобів перевірки успішності, введення поточних, ігрових, комп'ютерних форм контролю тощо.

Важливе значення на шляху оптимізації навчально-виховного процесу приділяється підготовці сучасного методичного забезпечення в паперовому та електронному варіантах з усіх навчальних дисциплін. Роботу щодо впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу виконують досвідчені науковці та педагоги-практики. Програми навчальних курсів, наукові та навчально-методичні матеріали (підручники, посібники, фольклорні збірники, методичні розробки тощо) з проблем музичної фольклористики, виконавства та викладання музично-фольклористичних дисциплін стають доступними для використання не тільки в бібліотеках, а й у комп'ютерних аудиторіях.

Навчання за рейтинговою системою здійснюється під постійним контролем із боку викладачів, що ведуть облік отриманих балів, а також постійно інформують про це студентів. Удосконалення методики викладання навчальних курсів, пошук нових підходів викладу матеріалу спрямовується на формування творчої активності студентів, активізацію їх пізнавальної діяльності, набуття навичок самостійного мислення. Шляхами такого вдосконалення є розробка і використання елементів проблемного навчання, діалогічних і форм навчання, заснованих на засадах співпраці. Поряд з традиційними методами навчання все ширше в навчальному процесі використовуються новітні підходи, пов'язані з використанням відео-, аудіоапаратури та комп'ютерної техніки. Спостереження показують, що під час організації й перебігу навчального процесу за кредитно-модульною системою самостійна робота студентів набуває нової якості. На новій основі будуються взаємовідносини викладача і студента, який, з метою отримання оціночних балів, постійно перебуває в навчально-творчій роботі.

Викладання ведеться за уніфікованими програмами з чітко визначеними видами роботи, що повною мірою відображають специфіку навчання на кафедрі: фольклорні експедиції, лекційні та практичні заняття, індивідуальна робота, контрольні та курсові роботи, наукові реферати, мистецькі програми та дипломні роботи (для кращих студентів) та загальноприйняті форми контролю. Виходячи зі специфіки проходження дисциплін, а також самого об'єкту вивчення, крім звичайних форм аудиторних занять, студенти у процесі навчання мають змогу проявити себе в такій діяльності: відвідування та участь у презентаціях фольклорних матеріалів, здійснення науково-дослідницької роботи; підготовка наукової статті; участь у конференціях та творчих конкурсах; концертно-виконавська діяльність; виготовлення відео-, аудіо-, фотоматеріалів на фольклорну тематику.

Важливим етапом навчально-професійної підготовки є проходження студентами практик, які мають своїм завданням закріпити теоретичний матеріал із профільюючих дисциплін, та під контролем викладача проявити самостійність у реалізації фахових навичок.

На початку організації навчально-творчої практики, яка передбачена на 3 курсі, важливим є складання індивідуального плану роботи, що відобразатиме поточну діяльність студента і сприятиме якісному проходженню практики. Навчально-творча практика проходить на базі лабораторії музичної етнографії, яка функціонує при кафедрі як навчально-методичний кабінет. Практиканти опрацьовують фонди аудіо- та відеоматеріалів, знайомляться з бібліотекою спеціалізованої літератури та науково-творчим доробком викладачів та студентів. Зокрема, під час практики студенти залучаються до архівування й упорядкування фольклорних матеріалів та створення належних умов для їх збереження (депонують фонозаписи, здійснюють бібліографічний опис, створюють картотеки, набирають навчально-методичні матеріали тощо). Під керівництвом викладача вони вирішують творчі завдання, оволодівають навичками роботи з технічними засобами навчання.

Основними критеріями оцінки навчально-творчої практики студентів є рівень теоретичного осмислення студентами власної практичної діяльності (її цілей, завдань, змісту, методів). Кожний студент несе морально-етичну відповідальність за якість виконуваної роботи з усвідомленням її навчально-освітньої та наукової ваги.

Навчально-педагогічна практика є базовою ланкою з підготовки етнопедагогів. Важливим моментом перед її початком є участь студента в настановчій конференції, яка проводиться з метою опрацювання стратегії і тактики усієї наступної роботи, ознайомлення з програмою практики та її плануванням. У ході практики здійснюється перевірка теоретичних знань студентів, їхньої підготовленості до роботи вчителя як носія національної культури. Така навчально-професійна діяльність має важливе виховне значення, пробуджує глибокий інтерес до самостійної педагогічної діяльності, формує вміння і навички етнопедагога, лектора з питань української музичної фольклористики. У процесі проведення практики вирішується ціла низка важливих завдань загального, навчального та фахового предметного і науково-творчого характеру. У центрі уваги є визначення професійної придатності майбутнього фахівця до педагогічної діяльності в галузі української народної музики.

Інтеграційний підхід дозволяє студентам творчо використовувати накопичений професійний досвід та самовдосконалюватися під час проходження педагогічної практики в навчальній та позанавчальній роботі вчителя народознавчих дисциплін та керівника дитячого фольклорного колективу. Базою навчально-педагогічної практики можуть бути школи мистецтв, загальноосвітні школи, гімназії, ліцеї, центри естетичного виховання молоді, а також вищі навчальні заклади 1-2 рівнів акредитації.

Навчальний заклад, у якому студенти проходять практику, зобов'язаний створити необхідні умови для організації якісного проведення практики, призначати досвідчених педагогів у групі консультанти, надавати студентам методичний матеріал, технічні засоби навчання для підготовки до занять, створити в

педагогічному колективі теплу психологічну атмосферу, спрямовану на передачу передового досвіду майбутнім етнопедогогам.

Професійна практика – складова всього навчально-освітнього процесу ВНЗ – є одним із найважливіших етапів професійної підготовки студентів. Вона є важливою ланкою з підготовки фольклористів-фахівців, спрямованою на набуття професійного досвіду самостійної роботи, формування у студентів стійкого інтересу до обраної професії, їхнього стимулювання до вивчення спеціальних і педагогічних дисциплін, необхідних для практичної роботи керівника фольклорного колективу. На професійній практиці майбутні фахівці реалізують себе в якості керівників навчальних фольклорних ансамблів кафедри та опрацьовують репертуар практичної частини державного іспиту (інсценізації фрагментів обрядів).

Мета професійної практики – формування у студентської молоді позитивного ставлення до роботи з фольклорним колективом, закріплення теоретичних знань з етномузикологічних і виконавських дисциплін у поєднанні з практикою майбутньої професійної діяльності, розвиток у майбутніх фахівців професійних і морально-естетичних якостей. Успіх продуктивності праці при інсценізації обряду чи відтворенні інструментальної традиційної музики з навчальним фольклорним ансамблем під час проходження студентами-випускниками переддипломної практики, буде прямо пропорційно залежати від застосування набутих під час навчання знань. Тут знадобляться і практичні навички роботи з колективом, і досвід самостійної експедиційно-польової роботи, і теоретичні знання з багатьох дисциплін, предметом вивчення яких є музичний фольклор.

У ході практики кожен студент зобов'язаний підготувати фрагмент обрядодійства, що виноситься на державний іспит, та проводити навчально-виховну роботу у фольклорному ансамблі. Підсумкове заняття і заходи проводяться у присутності керівника та студентів групи. Спільно аналізуються й оцінюються здобутки кожного практиканта.

Серйозну роль в удосконаленні підготовки фахівців відіграло коригування змісту і форм державних іспитів з метою їх наближення до професійно-практичних потреб випускників. Згідно із навчальними вимогами, студенти складають державні іспити з таких дисциплін: керівництво фольклорним ансамблем та традиційне сольне виконавство; методика керівництва фольклорним ансамблем.

Державний іспит з фаху передбачає виявлення теоретичних і практичних знань, умінь і навичок студента-випускника. Це перевірка рівня професійної підготовки спеціаліста, який володіє методикою і практикою роботи з фольклорним ансамблем, виступає в ролі виконавця традиційної народної музики та здійснює етномузикознавчий аналіз зібраного фольклорного матеріалу. Комплексний іспит з фаху складається з кількох частин: інсценізація (реконструкція) народномузичного матеріалу; сольне виконання двох різнохарактерних музичних творів; практика роботи з ансамблем; захист дипломного реферату. На іспиті студенти представляють власноруч записаний протягом навчання та відтворений в автентичній манері народномузичний матеріал (переважно з рідної місцевості). Такий підхід дозволить майбутнім фахівцям вести професійну діяльність, базовану на фольклорних першоджерелах.

Інсценізація народномузичного матеріалу зобов'язує студента представити в довершеному вигляді народний обряд (або його фрагмент) чи інструментальний репертуар, записаний за період навчання в інституті від автентичних носіїв (бажано – у рідній місцевості) та розучений із навчальним фольклорним колективом. При цьому основна мета полягає в максимально ідентичному до фольклорної традиції відтворенні сценічного варіанту народного дійства чи регіональної інструментальної музики.

Наступний етап іспиту – „Традиційне сольне виконавство” – передбачає виконання двох різнохарактерних народномузичних творів: для вокалістів – автентичного походження, для інструменталістів – автентичні чи складної форми композиції на основі фольклорних матеріалів. При цьому необхідно продемонструвати основні народновиконавські прийоми та належну виконавську техніку, виявити знання принципів і законів звукоутворення із врахуванням особистих музичних даних.

Практика роботи з фольклорним ансамблем є складовою державного іспиту й демонструє професійну підготовку майбутнього керівника колективу. За 15-20 хвилин студенту необхідно продемонструвати основні навички роботи з колективом, враховуючи такі моменти: вдалий підбір музичного зразка (для інструменталістів – у власному інструментуванні) для певного складу ансамблю; використання спеціальних вправ для розспівування (вокалісти) та уміння досягти відповідного строю між інструментами (інструменталісти); поетапне розучування твору чи його частини; знання методів розучування твору у взаємозв'язку з особливостями фактури його викладу; уміння досягти злагоженості елементів ансамблевої звучності; налагодження хорошого психологічного контакту між учасниками і керівником; виконання твору чи його частин у довершеному варіанті.

Необхідною складовою іспиту є словесний коментар до розучуваного народномузичного твору. При цьому необхідно вказати: паспорт, виконавський склад, інші дані щодо музичного контексту даного твору, його стилістики (тип багатоголосся, темп, виконавські, штрихові та темброві характеристики тощо), рухів і поведінки виконавців.

Дипломний реферат являє собою теоретичне доповнення до словесної роботи, розкриваючи її суть та музично-етнографічний матеріал. Так, протягом навчання студенти накопичують фольклорні матеріали у власних експедиціях, опрацьовують їх у навчальному процесі на різних рівнях та в результаті частково, але довершено представляють у формі писемної фіксації народномузичного матеріалу, доповненого паспортним та аналітичним покажчиками. Обсяг рукопису мотивується музично-етнографічною розвиненістю обряду та складає від 1 до 2 др. арк. На студентів покладаються такі найголовніші завдання: вокалістам – комплексно описати фрагмент обряду, представити власноруч інтерпретований сценарій із нотним додатком (мелотипи); інструменталісти – розкрити регіональні особливості традиційної інструментальної музики з описом еволюції ансамблевих форм та відповідного репертуару, додати нотні транскрипції (основні інструментальні мотиви). Крім того, додатки до реферату обов'язково повинні вміщувати теоретичний аналіз музичних творів, паспортизацію, бібліографію, карту місцевості

На кафедрі проводиться широкомасштабна робота щодо реалізації комплексної наукової теми „Етномузична культура Західної України”, яка передбачає підготовку дисертаційних досліджень, проведення всеукраїнського фестивалю-конкурсу, наукових конференцій, семінарів, фольклористичних експедицій, круглих столів, творчих зустрічей з відомими митцями та народними виконавцями тощо. В останні роки на кафедрі плідно продукується навчально-методична та наукова література, випускаються аудіокасети та компакт-диски, проводиться активна культурно-мистецька робота. У 2008 році колектив кафедри розпочав роботу над науковим проектом „Збереження реліктів народномузичної спадщини Полісся” (керівник Р.І.Дзвінка), що фінансується з державного бюджету.

Організовано проходить процес систематичної збирацької роботи студентів та щотижневих презентацій фольклорних матеріалів, наукових та творчих здобутків колективу. Осередком навчальної, виховної, науково-дослідної та архівної роботи стала лабораторія-музей музичної етнографії, робота якої спрямовується на оптимізацію навчального процесу та активізацію самостійної роботи студентів денної та заочної форм навчання. Головними її завданнями є: фіксація та документування зразків традиційної народної музики, їх опрацювання й аналіз з метою вивчення і широкого використання в навчальному процесі та з науковими цілями. Поряд з предметами матеріальної культури поліщуків (музейними експонатами кафедри) у навчальному процесі використовуються технічні засоби навчання (комп'ютер, відео- та аудіомагнітофони, диктофони, телевізор тощо), аудіотека, відеофонд і бібліотека спеціалізованої літератури, які щорічно поповнюються публікаціями, матеріалами експедицій та науково-творчим доробком викладачів і студентів.

Поглиблене засвоєння професійних знань, умінь та навичок відбувається у Школі традиційного народного мистецтва ім.В.Могура, яка функціонує при кафедрі та має за мету поєднання аудиторної форми навчання з позааудиторною. Навчання у зимово-літній „школі живих традицій” здійснюється в середовищі творців і носіїв народної творчості через переймання і пізнання їхнього мистецтва усним та практичним шляхом. Студенти мають змогу не лише здійснювати запис народних виконавців, спостерігати за ними й навчатися в них, а й шліфувати власну виконавську майстерність у автентичному середовищі з метою оцінки народними виконавцями та в спільному з ними ансамблевому музикуванні. В останні роки, у зв'язку із погіршенням фінансування, така професійна практика здійснюється власним коштом студентів та викладачів у селі Переброди Рівненської області с.Космач Івано-Франківської обл.

Своєрідною творчою лабораторією зі збору, вивчення і сценічного втілення народномузичного мистецтва та формування досвіду виконавської майстерності майбутніх фахівців є фольклорні ансамблі кафедри. Значну і багатогранну роботу проводять навчально-творчі колективи „Горина” (керівник – викладач Л.Д.Вострікова), „Джерело” (керівник – доцент Р.В.Цапун), „Волиняни” (керівник – доцент Л.Д.Гапон), „Хутірські музики” (керівник – професор Б.Й.Столярчук), „Краяни” (керівник – викладач Ю.В.Ковальчук). Самобутні навчально-творчі колективи є переможцями міжнародних і всеукраїнських фестивалів та конкурсів в Італії, Македонії, Сербії, Польщі, Росії, Білорусі, Україні, беруть активну участь у

регіональних та обласних фольклорних оглядах, культурно-мистецьких заходах, благодійних концертах, записуються на телебаченні і радіо, випускають аудіоальбоми.

Навчально-виховна робота в колективах будується на місцевому фольклорному матеріалі, жанровий склад якого достатньо різноманітний. Керівники та студенти щорічно виїжджають у фольклористичні експедиції, збирають і розшифровують матеріал, який після ретельного відбору (інколи редагування) використовується з метою сценічного втілення та популяризації кращих зразків у ансамблевому виконанні. Так, на самобутніх народномузичних першоджерелах молодь навчається справжній автентичній манері гуртового виконавства. Тут надзвичайно важлива роль керівника колективу. Саме він формує естетичний смак виконавців, добирає репертуар, знаходить форми його сценічного втілення.

Місцевий пісенно-танцювальний та інструментальний фольклорний матеріал, реставрований у навчальних колективах, згодом широко використовується численними самодіяльними ансамблями і професійними народними хорами, а також поповнює мелодичний арсенал композиторів.

Кафедра – засновник і організатор Всеукраїнського фестивалю-конкурсу молодих виконавців української народної музики „З народного джерела”, який проводиться з метою виявлення талановитих виконавців (співаків та інструменталістів), успадкування і популяризації традиційної манери співу та гри, зміцнення творчих зв'язків між учнівською та студентською молоддю України. Культурно-мистецький захід щорічно збирає в Рівному талановиту українську молодь, закохану в традиційну народну музику. Цікаво проходять фольклорні конкурси у трьох вікових номінаціях (молодша група – 12-14 років, середня – 15-17, старша – 18-25). Саме тут виявлені та записані на цифрові носії молоді виконавці та ансамблі з різних регіонів України й Підляшшя (Польща). За результатами конкурсних змагань випускаються компакт-диски.

У рамках фестивальных програм відбуваються науково-методичні семінари, круглі столи з проблем успадкування та виконавства традиційної народної музики, творчі зустрічі з народними співачками У.П.Кот (2001) та Г.П.Куришко (2002), ансамблем народної музики Тернопільської обласної філармонії „Веселі галичани” під керівництвом заслуженого артиста України Мирослава Бабчука (2003), родинною Чудиновичів (2003), доцентом Білоруського державного університету культури, заслуженим працівником культури Білорусі В.М.Громом (2004), доцентом Білоруського державного університету культури, керівник фольклорного ансамблю “Грамніцы” В.К. Зяневичем (2005), народним артистом України, професором Прикарпатського національного університету ім.В.Стефаника П.І.Терпелюком (2006), відомим виконавцем традиційної народної музики М.М.Тимофіївим (2007), заслуженим діячем мистецтв України, кобзарем Володимиром Горбатюком (2008). Також творча молодь мала змогу познайомитися з фольклорними колективами кафедри музичного фольклору („Горина”, „Джерело”, „Волиняни”, „Краяни”, „Хутірські музики”) та фольклорними гуртами Палацу дітей та молоді м.Рівне „Веснянка” і „Сільська музика”.

Під час круглого столу з проблем успадкування та виконавства традиційної народної музики члени журі та педагоги з різних регіонів України мають змогу

обмінятися думками щодо проблем дослідження, вивчення та популяризації автентичного народнопісенного та інструментального фольклору, поділились досвідом роботи щодо перспектив розвитку української традиційної народної музики. Особливої уваги заслуговують питання збереження самотніх регіональних виконавських особливостей (етнічна чистота) та пошуку форм репрезентації народномузичної спадщини на сучасних оглядах, конкурсах, фестивалях. На жаль, важливою проблемою й до сьогодні залишається недостатня кількість кваліфікованих та ініціативних учителів, які б були здатні на належному професійному рівні підходити до викладання музичного фольклору, прищеплювати дітям любов до рідного краю та народних традицій.

Вирізняючись своєю специфікою, кафедра вирішує завдання, властиві всій національній системі професійної освіти. Очікувана стандартизація вищої мистецької освіти передусім передбачає вдосконалення змісту навчальних дисциплін відповідно до сучасних досягнень науки і практики, а також поліпшення технології, методики їх викладання з урахуванням змін, що відбуваються у практичній дійсності. Колектив кафедри знаходиться у творчому пошуку новітніх підходів та позитивно сприймає впровадження новацій у навчальний процес з метою підготовки фахівця для проведення фольклорно-практичної, виконавської, педагогічної, теоретичної, методичної, науково-дослідницької, організаційно-управлінської роботи. Необхідність підготовки саме такого фахівця зумовлена не тільки потребами та пріоритетними завданнями національної освіти і виховання, а й особливостями розвитку суспільства на сучасному етапі.

Вдосконалюючи зміст, форми і методи навчально-професійної діяльності студентів та вибудовуючи нові підходи щодо КМСОНП, колектив кафедри підтримує тісні наукові та творчі зв'язки з Вищою академією музики ім.М.Лисенка (м.Львів), Національною музичною академією ім.П.Чайковського (м.Київ), Київським національним університетом культури і мистецтв, Білоруським державним університетом культури (м.Мінськ), Львівським національним університетом ім. І.Франка, Інститутом мистецтв Волинського національного університету ім. Л.Українки (м.Луцьк), Бердянським державним педагогічним університетом (м.Бердянськ).

Здобутки кафедри музичного фольклору – результат самовідданої багаторічної праці педагогів різних творчих спрямувань і професійного досвіду, об'єднаних ідеєю формування кваліфікованих спеціалістів у галузі українського музичного фольклору, продовжувачів розмаїтих вокально-інструментальних традицій західного регіону України. Сьогодні на кафедрі працює 14 викладачів, з них 2 доктори наук, 8 кандидатів наук, професори та доценти. У тому числі відомі фольклористи: Б.І. Яремко, Н.О. Супрун-Яремко, Б.С. Луканюк (м.Львів), О.С. Смоляк (м.Тернопіль), Є.В. Єфремов (м.Київ).

Досвід роботи кафедри музичного фольклору Інституту мистецтв РДГУ може бути корисним при розробці навчальних курсів з фольклору та організації навчально-виховного процесу в різних педагогічних системах (академіях музики, університетах культури і мистецтв, на музичних і музично-педагогічних факультетах) вищих навчальних закладів України.

Аналіз підходів організації навчально-професійної діяльності студентської молоді, вивчення навчальних планів мистецьких та педагогічних ВНЗ і різних напрямів підготовки фольклористів свідчить про відродження автентичної педагогіки, що вже стало насущною духовною потребою нашого народу. Фольклорна орієнтація професійної підготовки фахівців освітянсько-мистецької галузі є визначальним чинником формування національної самосвідомості підростаючого покоління.

III. Аналіз досвіду роботи Народного фольклорного ансамблю „Хуртовина” Бердянського державного педагогічного університету

Успадкування молодим поколінням багатства духовної культури народу є дієвим засобом національного виховання та розвитку творчої особистості. Будучи важливим засобом надбання й передачі соціального досвіду, народна музика входить сьогодні у всі сфери виховної роботи. Особливо актуальним це питання залишається на південному сході України, де традиційна народна культура, на жаль, не має на сьогодні такого багатства форм і проявів українського музичного фольклору як інші регіони. Надзвичайно складно відшукати виконавців, які могли б продемонструвати народну манеру та властивий для місцевої фольклорної традиції репертуар.

Ще наприкінці 80-х років минулого століття на базі Бердянського державного педагогічного інституту в навчально-виховному процесі – на заняттях з музично-естетичних дисциплін, у гуртковій роботі та в колективах художньої самодіяльності – створювалися умови для якомога ширшого залучення студентів до вивчення українського музичного фольклору. Ефективною формою вияву обдарувань та розвитку творчих здібностей студентської молоді були факультативні заняття колективів художньої самодіяльності. В основу їх роботи були покладені форми колективно-масової роботи: організація і проведення різноманітних свят, лекцій-концертів, тематичних занять з пропаганди народної творчості; шефська робота в колективах дитячих дошкільних установ, школах-інтернатах, загальноосвітніх школах; зустрічі з відомими митцями, професійними колективами, народними виконавцями; відвідування з наступним обговоренням концертів, вистав, участь у мистецьких фестивалях і конкурсах, оглядах народної творчості.

І до сьогодні колективи, в які приходять студенти, щоб реалізувати свої здібності і потенціал, живуть активним творчим життям. Одним з них є народний самодіяльний фольклорний ансамбль „Хуртовина”, який допомагає майбутнім учителям ознайомитись з кращими зразками української народної пісні та інструментальної музики. „Хуртовина” – перший студентський фольклорний ансамбль у південно-східному регіоні України, створений 1988 року автором цих рядків у Бердянському державному педагогічному інституті (нині університет).

У рік відзначення 20-річчя фольклорного ансамблю хочеться озирнутися на пройдений шлях, згадати та оцінити роль осіб, причетних до створення, становлення й розвитку самобутнього колективу, проаналізувати багатогранну роботу і

соціально-культурне значення його діяльності, а також окреслити найближчі творчі завдання та перспективи.

З численних публікацій та художнього буклету з нагоди 10-річчя „Хуртовини” можна дізнатися, що колектив добре відомий не тільки у Бердянську, але й далеко за його межами. Ансамбль створив молодий викладач кафедри музики та співів Роман Дзвінка. Будучи родом із селища у передгір’ї Карпат, він ще з дитинства пізнав народну музику, до якої в родині плекалося шанобливе ставлення та любов, а родинний ансамбль послужив доброю школою співу та гри на музичних інструментах. Це й стало поштовхом до запровадження в навчальному процесі факультету підготовки вчителів початкових класів вивчення такого народного музичного інструменту, як сопілка, а згодом і створення ансамблю сопіларів. Оригінальність новоствореного колективу полягала у використанні різноманітних маловідомих музичних інструментів (сопілка, дводенцівка, окарина). Згодом до складу інструментального гурту почали вводитись скрипка, бандура, кобза, козобас, баян, бубон, бугай та інші епізодичні інструменти, що виготовлялися власноруч керівником та учасниками колективу. Це значно збагатило можливості інструментального ансамблю, надало йому повноцінного і колоритного звучання та розширило фактурні й технічні можливості. Основу репертуару склали інструментування керівником творів народної музики (зрідка використовувався і оброблявся матеріал із видрукованих репертуарних збірників).

Згодом діапазон творчості колективу, який розпочав концертну діяльність, розширився пісенним репертуаром. Відтоді постало питання включення до репертуару зразків фольклорних творів, що побутували на Запорозжі. Розпочалася робота керівника зі збору фольклорних матеріалів, до якої також долучались студенти, які отримували завдання записати народні пісні, що співались у їхніх родинях. Усвідомлюючи важливість і відповідальність такої роботи, студенти проявили себе як справжні патріоти української народної музики.

При організації фольклористичної пошукової роботи з метою поповнення репертуару колективу, брався до уваги той факт, що студенти були родом з різних регіонів і областей України та мали різний рівень довузівської музичної підготовки. Це також суттєво впливало на організацію навчально-творчого процесу, формування репертуару та виконавської манери ансамблю, а також використання відповідних музичних інструментів.

Важливим фактором, як показав досвід роботи, є створення сприятливої атмосфери спілкування і творчої взаємодії студентів між собою та із викладачем. Творча морально-психологічна атмосфера спілкування створює основу для формування єдиних моральних цінностей і установок. Це, у свою чергу, сприяє духовному розвитку і більш відповідальному ставленню учасників колективу до навчання та організації свого навчального і вільного часу. Необхідно зазначити, що учасники „Хуртовини” як правило відрізняються поміж студентів більш високим рівнем навчально-професійної мотивації, мають постійні успіхи у вивченні всіх навчальних дисциплін та значно активніші.

Репетиційна робота вимагала значних зусиль, оскільки відразу ж ставилися не тільки вимоги високопрофесійного виконання, а й здійснювався пошук оригінального звучання колективу з метою популяризації кращих зразків

народномузичного мистецтва запорізького краю. Обробки народнописенних творів часто передбачали поєднання співу і гри на музичних інструментах. Однак використання інструментарію (його вибіркова варіантність) у супроводах до пісень повністю підпорядковувались пісенному матеріалу як допоміжний засіб у створенні єдиного злагодженого звучання. До розпочатої в колективі роботи долучився й педагог-хормейстер Б.М.Кінебус, який був співкерівником ансамблю та проводив вокально-гуртову роботу. Загальне керівництво, формування репертуару, обробки народних пісень і мелодій здійснював Р.І.Дзвінка. Цей час був початком творчого злету колективу та активізації концертної роботи.

Назву колективу дала пісня, яка з успіхом уперше була виконана на фестивалі музично-пісенної культури козацтва „Хортиця – 90” у м. Запоріжжя. Надзвичайно велика відповідальність у виборі репертуару, своєрідна манера його інтерпретації дали змогу колективу одразу ж стати популярним серед студентської молоді та глядачів усіх вікових груп. Це послужило добрим імпульсом до творчих пошуків та експериментів щодо сценічного втілення народномузичних творів. Вивчаючи і пропагуючи багате музично-пісенне народне мистецтво України, колектив відроджує народні звичаї та обряди, кращі зразки інструментального фольклору, українські народні, козацькі, історичні пісні та думи, за що й здобув заслужене визнання та симпатію широкої аудиторії.

У період становлення фольклорного ансамблю його учасниками були студенти, які навчалися на різних факультетах ВНЗ. Багато хто з них мав початкову музичну освіту, але були й такі, що прийшли в колектив без попередньої підготовки, за покликом душі, відчуючи любов до народної пісні. Надзвичайно важливе значення надається збиранню музичного фольклору в селах Запорізької області, його обробці та поповненню в такий спосіб репертуару фольклорного ансамблю.

Вагоме місце у творчому зростанні колективу зайняло вивчення історичних пісень та дум, до яких „Хуртовина” виявляє особливий інтерес. А це спонукає кожного учасника до копіткої роботи над вивченням літературних, історичних джерел, витоків народного побуту та традицій рідного краю, і особливо – запорозького козацтва, умов побутування старовинних зразків пісенного фольклору. Разом з відродженням історичної пісні повертаються із забуття й старовинні українські музичні інструменти: кобза, традиційна бандура, ліра.

Студенти з великим бажанням навчаються не тільки гри на цих та інших інструментах ансамблю (сопілка, скрипка, козобас, бухало та інші), але й під наглядом керівника власноруч лаштують необхідну атрибутику, вдосконалюють та виготовляють окремі музичні інструменти. Орієнтація молоді на безперервне самовдосконалення, наявність потреби в музично-естетичній діяльності та спілкуванні є важливою передумовою створення в колективі атмосфери поваги, взаєморозуміння і творчої співпраці. Така складна і багатогранна робота є прекрасною школою виховання ініціативи, вияву обдарувань, набуття професійного досвіду майбутніх учителів на терені відродження національної культури.

Спостереження та науково-педагогічна праця засновника колективу засвідчують, що саме така орієнтація плідно впливає на формування музично-естетичних уподобань студентської молоді. Учасники колективу добре розуміють важливість їх роботи в регіоні, де українська мова та пісня звучать поки що не на

повну силу. І результати виявилися досить плідними. Саме серед студентів зародилась ідея відродити українські вечорниці, колядки, щедрівки та театральне дійство – Вертеп, весняні хороводи. Під керівництвом викладачів складаються сценарії, відбирається літературний та пісенний матеріал, виготовляються обрядові костюми та реквізит. У процесі підготовки та проведення обрядів майбутні вчителі ознайомлюються зі змістом і особливостями народних звичаїв.

З різноманітними тематичними програмами колектив постійно виступав перед учнями загальноосвітніх шкіл, трудовими колективами і мешканцями міста та району. Злагоженість у звучанні, відсутність штучності, простота у спілкуванні, захопленість під час виконання, часто відсутність сцени, максимальне залучення присутніх до дії – усе це наближає виступи ансамблю до реальних умов побутування фольклору.

Першочерговим завданням діяльності колективу є розвиток творчих здібностей його учасників, вивчення, відродження і пропаганда народного музичного мистецтва запорізького краю, звичаїв та обрядів українського народу. Вивчаючи традиційну народну музичну творчість, студенти значно розширюють свою професійну ерудицію та вдосконалюють виконавську майстерність.

За роки навчання у вищому навчальному закладі студенти оволодівають навичками співу, хореографії та гри на народних музичних інструментах, отримують знання з питань організації та керівництва шкільним фольклорним колективом, адже багато хто з них після закінчення інституту створює власні дитячі фольклорні ансамблі.

Специфіка навчально-професійної діяльності у фольклорному ансамблі впливає з особливостей опрацювання різножанрового репертуару. Керівник повинен враховувати не тільки загальні принципи формування репертуару, зберігаючи при цьому його тематичну, стилістичну й жанрову різноманітність, а й будувати навчально-виховну роботу, реалізуючи принцип доступності та послідовності в оволодінні технічними виконавськими навичками та розвитку творчих здібностей кожного учасника. Дидактичні матеріали та навчальний репертуар колективу необхідно формувати з творів різної складності. Вивчення й виконання нескладних пісень дозволяє швидко поповнювати репертуар колективу, підвищує інтерес учасників до навчання, дає творчу впевненість. Захоплення піснею створює атмосферу творчого піднесення, викликає прагнення до самовдосконалення та стимулює бажання до творчості. Тому важливо добирати такі твори, які б подобались виконавцям. Особливе значення це має для учасників із недостатньою музично-професійною підготовкою. Творче зацікавлення стимулюють також загальновідомі пісні, що побутують у певному регіоні.

Репетиційна робота включає в себе такі складові: музичну (гра на музичних інструментах і спів), поетичну (знання художнього слова і розуміння сили його впливу), хореографічну (народні танці, танцювальні елементи та рухи під музику), драматичну (постановка обрядів, різноманітних інсценізацій та композиційних сюжетів). На загальних репетиціях усі творчі вміння, здібності й обдарування молоді підпорядковані одній меті – високопрофесійному художньому виконанню, але кінцевому результату передують наполегливе навчання гри на українських народних музичних інструментах, вокальної роботи в ансамблі та хореографії.

Особливості навчально-творчого процесу в колективі характеризується можливостями диференційованого підходу до учасників з метою виявлення, врахування і розвитку їх здібностей до різних мистецтв. Домінантами такої діяльності є різноманітність форм і методів навчальної роботи, широта репертуару (від обрядової творчості до епосу), покликаних розвивати творчі здібності і мислення учасників колективу, їх самореалізацію в усіх видах занять музичним фольклором.

Важливим у роботі педагога має стати використання етнопедагогічного досвіду для збагачення знань студентів, враховуючи індивідуальні особливості й коло їх художніх зацікавлень. Поряд з традиційними музично-професійними використовуються і нові методи колективного музичного виховання, які дають можливість розвивати у студентської молоді загальні і спеціальні творчі здібності і мислення, а на цій базі формувати підготовленого слухача і шанувальника народної музики, здатного до різних видів діяльності у народному музичному мистецтві.

Переконані, що викристалізована мелодія української народної пісні є найбільш придатним ґрунтом для формування в майбутніх учителів навичок правильного співу. Вивчаючи такі пісні, як „Ой у лузі, та ще й при березі”, „Іхали козаки”, „Розпрягайте, хлопці, коні”, „Роде наш красний” та інші, студенти отримують навички співочого дихання, звукоутворення та звуковедення, оволодівають народною манерою співу, чіткою дикцією, розвивають технічну рухливість голосу, що сприяє зміцненню і вирівнюванню голосу в більш широкому діапазоні.

Професійний рівень колективу значною мірою залежить від розвитку ансамблево-слухових навичок, добре зіспіваного ансамблю. Для цього необхідно виховувати у співаків навички слухати себе і виконавців поруч, „підлаштовуватися” під них у звуці й інтонації та максимально досягати ансамблевої злагодженості.

Важливу роль відіграє розміщення учасників у ансамблі. Чергування співаків з протилежними голосами (високі – низькі, чоловічі – жіночі) та вдала розстановка виконавців на музичних інструментах дають можливість чути всю звукову партитуру, загострює інтонаційне мислення, розвиває відчуття ансамблю. Вміле використання народного інструментарію у вокальній фольклорній творчості збагатить художню палітру колективу й надасть йому неповторного колоритного звучання.

Навчальний фольклорний колектив відрізняється від автентичних (сільських фольклорних гуртів) не тільки іншими творчими завданнями і соціальними функціями, а й самою технологією успадкування народномузичних творів. Здібності до варіювання розвиваються не тільки на заняттях, а й у побуті, під час відпочинку тощо. Спів у побуті відзначається емоційністю й безпосередністю. Адже саме тут співаки можуть вільно вибирати пісні й організувати ансамблевий спів на основі підбору одного голосу до іншого. Побутовий спів необхідно підтримувати, бо він іде на користь співакові, розвиває його музичні здібності.

З ініціативи студентів у вищому навчальному закладі почали проводитися вечорниці. Так молодь дізналася, що взимку, як тільки ставало холодніше, хлопці і дівчата збиралися, як правило, у хаті вдови чи бездітного літнього подружжя. Вечорниці, як стверджував відомий фольклорист О.Воропай, це свого роду клуб сільської молоді в Україні, де молоді люди спілкуються, пізнають одне одного і, як

наслідок, – одружуються. Одружені чоловіки і заміжні жінки ніколи туди не ходили. У будні дні на вечорницях дівчата, бувало, прядуть, шиють сорочки або вишивають рушники собі на придане. Хлопці ж залицяються до дівчат, розповідають їм різні бувальщини та небилиці, співають пісень, танцюють [3, 39]. Щоб на вечорницях було весело, хлопці наймали музикантів.

Беручи участь у підготовці й відтворенні звичаїв та обрядів, майбутні вчителі значно поглиблюють свої знання про українську народну творчість, розширюються їхні естетичні потреби, розвивається емоційна сфера, стає вибагливішим художній смак, збагачується музична ерудиція й досвід професійної діяльності.

Щоб цей процес став цілеспрямованим, доцільно визначити етапи, через які повинен пройти учасник колективу на шляху свого творчого зростання. На нашу думку, їх може бути три (основних): перший – пов'язаний з отриманням знань і умінь; другий – самовдосконалення і розвиток творчого потенціалу учасників; третій – вдосконалення вмінь і навичок самостійної практичної діяльності.

На початковому етапі ставиться за мету оволодіння навичками народного співу (співоча постава – правильне положення корпусу і голови та співоче дихання – вміння користуватись диханням під час співу); формування навичок співу без супроводу; навчання гри на українських народних музичних інструментах (скрипці, бандурі, сопілці, кобзі, лірі та ін.); засвоєння основ народної хореографії та сценічної майстерності тощо.

Провідним завданням на початковому етапі навчання є пробудження в молоді інтересу до народного мистецтва, здібності розуміти його – знаходять продовження і розвиток в подальшому навчанні. Заняття зі співу, гри на музичних інструментах, хореографією, драматичним мистецтвом у цей період також включають у себе розвиток музичного світогляду і мислення. Музикування повинне базуватися на повній свободі з елементами імпровізації та активізації всього комплексу інтелектуальних і емоційних якостей особистості, що дає можливість кожному в колективному виконанні повніше розкрити себе, глибше пізнати природу музики й виразові можливості творчої співпраці в ансамблі.

На шляху засвоєння народномузичної творчості виконавцями-початківцями виникає чимало труднощів, які можна подолати тільки при наявності необхідних технічних виконавських навичок, спеціальних знань принципів фольклорної творчості, жанрових і стильових особливостей народної музики. Це в сукупності формує музичне мислення, яке сприяє пізнанню природи фольклорного виконавства. Без фундаментального творчого навчання засвоїти народну пісню надзвичайно важко або ж практично неможливо.

Основу фольклорного ансамблевого виконавства складає гуртовий спів. На початковому етапі формування народнопісенної манери виконання необхідно використовувати максимально легкі вправи. Головним завданням є досягнення чистоти інтонування, світлого і м'якого звучання, тембрального ансамблю та легкості виконання. Вірне виконання вправ та розспівок дозволяє комплексно залучити до роботи всі ланки співочого апарату (дихання, резонатори, артикуляційний апарат). Тільки систематичне вокальне виховання забезпечить зростання вокальної культури, у тому числі традиційної.

Дихання необхідно систематично тренувати на вправах і піснях. Спів на одному або двох, трьох звуках дає можливість досягти навичок поступового використання дихання. Навички правильного співочого дихання допомагають звільнитися від форсування звуку.

На другому етапі матеріал поступово ускладнюється, і на порядок денний виступають такі завдання: зміцнення і розвиток діапазону голосу; виховання вокального слуху та вироблення вміння аналізувати власний спів та виконання інших учасників; виховання гармонійного слуху (навички багатоголосного співу і відчуття злагодженості у виконанні); уміння працювати над текстом, музичною виразністю; вироблення навичок чіткої дикції; поглиблене вивчення вокально-тембрових традицій; досконале володіння навичками гри на музичних інструментах; засвоєння елементів народної хореографії; поглиблене вивчення й оволодіння основами сценічної майстерності.

Фактично робота над народномузичними творами проходить три стадії: ознайомлення, освоєння в знайомому звуковому матеріалі, творчість. Джерелом появи нових виконавських навичок стають твори інструментальної музики та народні пісні. Тому надзвичайно велика увага в роботі спрямовувалася на читку з листа і знайомство з новою музикою. За умови творчого підходу засвоєні та вивчені твори стають фундаментом власних імпровізацій.

Найголовнішим у роботі з фольклорним ансамблем є оволодіння учасниками характерною народномузичною мовою, її ладово-інтонаційними і метроритмічними особливостями, слухання і відтворення цілого комплексу виконавських прийомів, що надають твору особливого колориту й неповторності, розвивають у співаків чи інструменталістів народномузичний склад мислення. У навчальному процесі головну роль відіграють музично-слухові враження і досвід та практичні навички.

Вокальна робота над піснею чи її елементами приносить користь у плані виховання вокальної культури учасників колективу. У поняття культури вокальної мови повинні входити: приємний природний тембр голосу, чистота інтонації, виразна артикуляція, чітка дикція, вірне музичне фразування мелодії і тексту, осмислене трактування самої пісні.

Особливу увагу слід приділяти тембровому забарвленню голосів. Учасники, які не мають яскравого тембрового забарвлення голосу, можуть набути його завдяки співу поряд з учасником, у якого яскраво виражена манера з красивим тембром голосу.

Переїмання манери співу – один з методів вокального виховання. Співаків, вокально-слабкіше підготовлених, варто розмістити поміж виконавців з яскравою манерою співу. Крім цього, керівник може займатися з невеликими групами виконавців з однорідним голосами або ж індивідуально з кожним із співаків, які не володіють манерою співу даного ансамблю.

Дуже важливо дотримуватися позиції звуку. Міра заокруглення звуку повинна чутливо фіксуватися слухом. Від мало заокругленого звуку тембр голосу буде різким і вузьким. У випадку багато заокругленого звуку голос втратить грудний характер звучання.

Дикція, як манера вимови слів, повинна бути надзвичайно чіткою. Вокальна дикція відрізняється від мовної тим, що слова в ній ритмічно і звуковисотно організовані. Загальновідомо, що яскраво вираженого місцевого колориту надають виконанню діалектизми, наближаючи пісню до її оригіналу. Що ж до діалектів – то значна більшість фольклорних творів з репертуару „Хуртовини” виконується літературною мовою.

На етапі вдосконалення умінь і навичок у самостійній практичній діяльності передбачено засвоєння знань з методики організації і керівництва шкільним фольклорним ансамблем; створення відповідного репертуару; пізнання основ аранжування для дитячого фольклорного колективу; оволодіння методикою початкового навчання співу і гри на народних музичних інструментах; вміння провести бесіду про пісню і проаналізувати музичний твір; отримання навичок роботи над художнім виконанням.

Теоретичні знання, які дає учасникам керівник, обов'язково повинні бути підкріплені слуховими враженнями. Ідеальним способом навчання можна вважати спільне виконання учасників ансамблю з народними музикантами чи співаками. В умовах навчально-професійної діяльності „Хуртовини” це підмінялось залученням до колективу випускників та добре підготовлених виконавців.

Важливим етапом у навчально-професійній практиці майбутнього керівника фольклорного колективу є підготовка до виховання в учасників навичок унісонного наспівного ансамблю, що тісно пов'язане з початковим етапом роботи в дитячому колективі. Володіння методикою прищеплення інтонаційних навичок співу відіграє важливу роль, формує еталон тембрового звучання та виховує музичний слух. Зв'язний кантиленийний спів є важливим вокально-технічним і художнім елементом у виконанні народної пісні. Кантилена в поєднанні з колоритом м'якого й світлого звучання з виразною декламацією характерна для створення художнього ансамблю пісні. Наспівна мелодійність з тембровою теплотою звучання – характерні риси виконавства, що тісно пов'язані з самою природою та характером народновокального твору.

Для того, щоб вирішувати художні завдання засобами сценічного мистецтва, керівникам фольклорних ансамблів доводиться застосовувати закони сцени на практиці. Хорошого результату можна досягти тільки в процесі копіткої, наполегливої самоосвіти керівника, якому нерідко доводиться поєднувати в собі якості хормейстера, поліінструменталіста, хореографа-постановника та режисера.

Тому для реставрації обрядів, пісень, танців необхідні певні художні позиції, без яких немислимий будь-який процес на сцені. Нелегко відтворити те, що в давнину було створене народною мудрістю. Важливим на цьому шляху є вивчення умов побутування народномузичних творів.

Фольклорна експедиція, що є обов'язковою складовою навчально-виховного процесу, має велике значення для становлення майбутнього керівника фольклорного ансамблю. Спостереження за народними виконавцями в побуті, вивчення їхньої манери поведінки під час співу, гри на музичних інструментах, традицій, обрядів, народної хореографії, слухання живої інтонації народної мови – усе це складає багатий і плідний ґрунт для накопичення музично-слухових вражень, знань і формування уяви про народномузичні твори. Фольклорну експедицію можна

вважати найціннішою формою роботи для засвоєння спеціальних знань і навичок виконавського мистецтва.

Природно, що у роботі з колективом перед майбутнім керівником виникає особливий комплекс навчально-виховних завдань. Сюди входять: 1) виховання естетичного смаку молоді на основі свідомого сприйняття музики; 2) підвищення музичної грамотності, розширення і закріплення історико-теоретичних знань; 3) вивчення музичних творів; 4) розвиток виконавських навичок; 5) допомога студентам у самостійному музикуванні та участь у громадському житті навчального закладу.

Найголовніше завдання навчально-виховного процесу в колективі вбачається у формуванні етнокультурної компетентності, розширенні професійної ерудиції та підвищенні творчої самостійності учасників. На перший план виступає шліфівка артистизму, а розучування обмеженої кількості народномузичних творів стає другорядним завданням. Визначальним є підготовка грамотного, широко мислячого пропагандиста народної музики, добре володіючого народновиконавськими навичками співу чи гри на музичному інструменті. Засіб виконання цього надзавдання – творче музикування та адаптація фольклорного мистецтва до законів сцени.

Побудова концертної програми – важлива складова діяльності фольклорного ансамблю, який за своїми жанровими особливостями представляє різноплановий народнопісенний, інструментальний та танцювальний репертуар, а також здійснює реконструкції обрядодійств у сценічному варіанті. Добираючи народномузичний матеріал для концерту, пропонуємо формувати тематичні блоки, поєднуючи ліричні та темпові твори. Врахування тематичних і жанрових контрастів забезпечує динаміку виступу. При побудові концертних програм доречно використовувати історичний принцип. Так, на початку виконуються думи, історичні та козацькі пісні, а завершується виступ загальновідомими й сучасними народними піснями.

Однією з переваг фольклорних ансамблів є можливість широкого використання виконавських форм. Повний склад ансамблю можна чергувати з однорідними групами (жіноча і чоловіча), урізноманітнюють виступ колективу дуети, тріо та сольні виконавці. Важливо виявити творчі здібності учасників колективу й та дати змогу розкритися їм не тільки як співакам, але й інструменталістам, танцюристам і проявити сценічний артистизм та акторський талант у презентації фольклорних творів. Танцювальні номери, ігрові сценки, інструментальні соло і ансамблі допоможуть створити динамічний, яскравий виступ колективу.

Визначені підходи, перевірені на концертно-виконавській практиці фольклорного ансамблю, засвоюються його учасниками. Так, ювілейна програма з нагоди 10-річчя „Хуртовини” була підготовлена творчою групою учасників ансамблю під керівництвом О.Присяжної (Храпко). Студенти та випускники колективу самостійно справилися із завданнями підготовки сценарію концерту з урахуванням можливості виступів численних гостей та запрошених творчих колективів. Загалом до уваги глядачів була запропонована різнопланова концертна програма, що переросла у свято національної культури. Керівник колективу виступав у ролі консультанта.

Обговорення результатів концертних виступів, перегляд відеокaset з участю колективу, прослуховування магнітофонних записів, поза сумнівом, сприяють більш глибокому засвоєнню цих знань. Заняття в колективі, безпосередня участь у підготовці та проведенні лекцій-концертів, вечорів та різних свят народного календаря, знайомство з фольклором та творами професійного мистецтва є доброю школою професійної зрілості, засобом формування активної творчої позиції, музично-естетичного розвитку особистості. На наш погляд, важливим для формування особистості студента є те, що він вивчає нове, беручи участь у розв'язанні завдань, які є джерелом нових знань, більш глибокого пізнання сутності обрядової та народномузичної культурної спадщини.

Самостійна музично-фольклористична діяльність студентської молоді формується й перебуває в полі зору професорсько-викладацького колективу. Як інтегральне явище така діяльність майбутнього фахівця охоплює музично-виконавську, фольклорно-експедиційну, науково-дослідницьку, освітню й педагогічну сфери в його професійному становленні. Ця особливість дозволяє студентам синтезувати фахові знання і навички, здобуті у процесі вивчення спеціальних дисциплін, на спецкурсах, у професійні вміння і навички у відповідності до постійно змінюваної соціокультурної ситуації.

Студенти постійно беруть участь у мистецьких фестивалях і конкурсах, оглядах народної творчості, звітних концертах, проводять народні свята, творчі вечори, презентації тощо. Це дозволяє активізувати їх професійну діяльність і створює умови для поглибленого освоєння традиційної манери виконавства, самореалізації майбутніх фахівців як носіїв і популяризаторів української народної пісні та інструментальної музики свого регіону.

Хуртовинці викликали захоплення глядачів своїм умінням та корисністю громаді як учасники обрядових дій та концертних виступів, багато хто користувалися серед студентів та викладачів певним моральним авторитетом.

Майбутнім учителям, які отримали міцну базову підготовку на основі досягнень національної культури, під силу буде впоратися з будь-яким питанням виховання особистості засобами народного мистецтва.

В історії становлення і розвитку Народного фольклорного ансамблю „Хуртовина” постійну допомогу надавали викладачі кафедри теорії музики та музичних інструментів факультету ПВПК (з 2005 кафедра музичного виховання та хореографії факультету естетичного та фізичного виховання). На різних етапах діяльності колективу керівниками були: Роман Іванович Дзвінка (1988-1998), Ніна Федорівна Козачковська (1999-2000), Павло Борисович Косенко (2000-2005), Олена Дмитрівна Бузова (2005-2007); вокально-гуртова робота – Борис Максимович Кінебус (1990-1993), Галина Іванівна Фесенко (1993), Олена Дмитрівна Бузова (1995), Наталія Петрівна Ткачова (1999-2000), Інна Миколаївна Пашенко (з 2007); керівники інструментальної групи – Микола Петрович Бібик (1998-1999) та Павло Борисович Косенко (1998-2000), Ольга Володимирівна Довбня (2005-2007), Юлія Михайлівна Шилько (з 2007). За допомогою хореографів Віталія Івановича Чекана, Валерія Івановича Рєзника, учасниці ансамблю Олени Шанайди пісенна творчість колективу доповнювалася елементами народної танцювальної культури.

Визначальну роль у становленні колективу відіграв Юрій Маркович Лизогуб. Заслужений працівник культури України, професор Ю.М.Лизогуб, будучи ректором інституту (1987-1998) подбав про створення найсприятливіших умов для розвитку художньо-творчих талантів студентської молоді. Постійною своєю увагою та батьківською турботою Ю.М.Лизогуб, як досвідчений керівник, стимулював „Хуртовину” до творчих пошуків та постійного професійного зростання: дбав про матеріальне забезпечення (костюми, інструменти, атрибутика), постійно відвідував концерти, супроводжував колектив у фестивальных поїздках та сприяв організації дозвілля.

Естафету перейняли ректори В.І.Гусев (1998-2001) та В.В.Крижко (з 2001), які розуміють надзвичайну культуротворчу місію „Хуртовини” – першопрохідця серед молодіжних фольклорних колективів краю.

Значний внесок у творчість і професійний рівень „Хуртовини” зробили випускники ВНЗ, котрі продовжували займатись у колективі й після завершення навчання. Як досвідчені виконавці, що володіли знаннями і професійним досвідом, вони своїм прикладом повсякчас стимулювали молодших учасників до творчості. Саме вони під час концертних виступів позитивно впливали на творчий стан хуртовинців-студентів своєю емоційністю та безпосередністю, колоритною образністю та відповідною сценічною поведінкою, що супроводжувала виконання, створювали атмосферу високого творчого підйому. Це Олена Присяжна (Храпко) (1988-1999) та Мирослав Храпко (1991-1999), сьогоденні викладачі університету Павло Косенко (1992-2006), Ірина Донських (1992-2008), Ольга Проценко (Гуренко) (1993-1999). Тривалий час, починаючи з 1993 року, поруч зі студентами та випускниками учасником „Хуртовини” був добре відомий у місті музикант-педагог Микола Бібік. Також співпрацював з колективом чудовий музикант Сергій Ващук.

Учасниками колективу в різні роки були студенти різних факультетів: підготовки вчителів початкових класів (ПВПК, з 2008 факультет початкової освіти та практичної психології Інституту педагогіки та психології; ПВПК зі спеціальністю музика та спеціальністю фізвиховання з 2005 факультет естетичного та фізичного виховання); факультет української та слов'янської філології (з 1998 філологічний факультет, з 2006 Інститут філології); факультету дошкільного виховання (з 1999 соціально-педагогічний); факультету загально-технічних дисциплін (з 2001 індустріально-педагогічний); фізико-математичний; соціально-гуманітарний факультет.

Становленню студентського ансамблю сприяли творчі контакти та співпраця засновника колективу із відомими музикантами та керівниками колективів міста. Серед них Леонід Іванович Троян – заслужений працівник культури України, завідувач районного відділу культури, керівник народного хору „Вербиченька”, Олександр Миколайович Коломоець – завідувач міським відділом культури, Іван Іванович Іванченко – керівник Народної академічної хорової капели освітян м.Бердянська „Промінь”, Олександр Русанов – керівник ансамблю народних інструментів міського Палацу культури, Віталій Чекан – керівник Народного ансамблю танцю „Азовські козаки”, Ірина Григор'єва керівник вокальної групи БК „Нафтохімік” та багато інших. Редактор телекомпанії „ТБ-Бердянськ” Микола

Тишаков відзняв чимало сюжетів концертно-творчої діяльності ансамблю та виступив режисером відеофільму „Хуртовина – 10 років”.

Численні гастрольні поїздки колективу, творчі знайомства його засновника послужили поштовхом для проведення в Бердянську фестивалю народного мистецтва „Азовські хвилі”, приуроченого до 5-ї річниці Незалежності України та інших культурно-мистецьких акцій. У яскравих спогадах жителів та гостей привітного містечка на березі Азовського моря і до сьогодні залишилися урочистості в навчальному закладі з нагоди 10-річчя „Хуртовини”, святкова хода колективу і його численних шанувальників центральними вулицями міста та ювілейний концерт у міському Палаці культури. Переповнений зал, овації глядачів, яскраве дійство на сцені за участю „Хуртовини” та багатьох мистецьких колективів, що прийшли з привітаннями, – усе це переросло у справжнє свято національного мистецтва.

З року в рік фольклорний ансамбль „Хуртовина” проводить значну багатогранну роботу з відродження, вивчення і пропаганди народномузичного мистецтва України. Важливими подіями на цьому шляху були концертна поїздка в м.Київ (1992), де колектив виступив у будинку Спілки письменників України, перед учасниками вечора поезії авангардистів у драматичному театрі імені І.Франка, у Міжнародній школі українознавства, в Інституті літературознавства Академії наук України, Міністерстві освіти та на майдані Незалежності. Пам’ятними також є виступи під час „Свята козацької слави” (Хмельницький, 1990), гастрольна поїздка в м.Умань (1993), відеозйомки на Запорізькому телебаченні (1990, 2001), участь у регіональних фестивалях мистецтв національних культур „Азовські хвилі”, „Зоревіт”, „Джерела рідного краю”, „Планета” (Бердянськ, 1991-2004), виступ на Міжнародній виставці навчальних закладів „Сучасна освіта в Україні – 2006” (Київ).

Фольклорний ансамбль „Хуртовина” – учасник та лауреат фестивалю пісенної культури козацтва „Хортиця” (Запоріжжя, 1990, 1991, 1993), Міжнародного студентського фестивалю української пісні „Червона калина” (Полтава, 1993), Міжнародного фольклорно-етнографічного фестивалю „Лесина пісня” (Луцьк, 1991, 1993, 1996), Всеукраїнського конкурсу „Джерело талантів” (Донецьк, 1998), фестивалю „Оксамитова пора”, що проходив у рамках Міжнародної науково-практичної конференції „Українські народні традиції в культурі XXI століття” (Донецьк, 2000). І всюди студенти полонили слухачів своїм самобутнім звучанням, оригінальністю форми і репертуару. Виступи фольклорного ансамблю „Хуртовина” неодноразово трансливались по державному і місцевому телебаченню.

За 20-річну творчу діяльність „Хуртовина” неодноразово нагороджена Почесними грамотами та дипломами як учасник оглядів народного мистецтва, мистецьких фестивалів і конкурсів. Титанічну і самовіддану роботу з пропаганди національного народного музичного мистецтва було оцінено в 1992 році: за досягнення в розвитку самодіяльної художньої творчості, значний внесок у відродження, збагачення і пропаганду народної духовної культури та високу виконавську майстерність колективу фольклорного ансамблю „Хуртовина” присвоєно почесне звання „Народний самодіяльний колектив”.

Народний фольклорний ансамбль „Хуртовина” Бердянського державного педагогічного університету став осередком відродження й популяризації

традиційної музичної культури у південно-східному регіоні України та доброю школою формування творчої особистості на етапі професійної підготовки майбутніх учителів. „Хуртовина” може служити взірцем виконання народної музики та вміння повертати із забуття перлини народного музичного мистецтва, успадковувати і примножувати традиційну культуру, яку протягом віків створював наш талановитий народ.

Також хочеться назвати відомі студентські фольклорні ансамблі, які проводять велику науково-творчу роботу з успадкування і популяризації народної музики в автентичній формі та подають приклад реконструкції народнопісенної творчості: „Кралиця” Київського національного університету культури і мистецтв (керівник Іван Синельников); „Дивина” Донецького національного університету (керівник Олена Тюрікова); „Джерельце” Житомирського державного педагогічного університету (керівник Антоніна Нестерова); навчально-творчі колективи кафедри музичного фольклору Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету – „Горина” (керівник Людмила Вострікова), „Джерело” (керівник Раїса Цапун), „Волиняни” (керівник Людмила Гапон), чоловічий гурт „Краяни” (керівник Юрій Ковальчук), ансамбль традиційної інструментальної народної музики „Хутірські музики” (керівник Богдан Столярчук).

З часу здобуття незалежності в Україні надзвичайно інтенсивно при навчальних закладах різного рівня та культурно-освітніх установах розпочали функціонувати фольклорні та фольклорно-етнографічні гурти (дитячі, молодіжні, студентські). Вони є ефективною формою не тільки відродження, вивчення та популяризації української народної музичної творчості, а й художньо-естетичного виховання молоді. Саме заклади освіти (загальноосвітні школи, педінститути, університети) покликані проводити багатогранну краєзнавчу роботу з відродження народних звичаїв та обрядів, народнопісенного фольклору через створення різноманітних гуртків і творчих об’єднань. А тому особливо важливим для кожного регіону постає питання підготовки фахівців – справжніх провідників національної культури.

Важлива роль у вирішенні питання підготовки фахівців вищої кваліфікації відводиться очікуваним освітнім стандартам, що повинні забезпечити оптимальні умови підготовки спеціалістів нової генерації, спроможних вирішувати проблеми розвитку самобутньої української культури і національної системи освіти.

ІV. Д О Д А Т К И

ЗАПИТАЛЬНИК

У 1991 році, з метою з'ясування стану збереження традиційної народної музичної культури краю та збору етнографічних матеріалів, учасники студентського фольклорного ансамблю „Хуртовина” БДПІ склали запитальник, який відповідає жанровій сітці народномузичних традицій південно-східного регіону України.

1. Яке місце посідає народна пісня у Вашому житті?
2. Які пісні Ви любите співати?
3. Яка тематика для Вас є найбільш цікавою?
4. Що Ви знаєте про козацькі пісні?
5. Які з козацьких пісень можете заспівати?
6. Що Вам відомо про історичні пісні та думи?
7. Чи співаєте історичні пісні? Якщо так, то за яких обставин?
8. Як і ким виконувались пісні на історичну тематику?
9. Чи грали при виконанні історичних та козацьких пісень на музичних інструментах? На яких саме?
10. Які народні свята є у Вашій місцевості?
11. Чи є у Вашому селі (місті) виконавці народних пісень та музики на народних інструментах?

ЖУРНАЛ САМОПІДГОТОВКИ СТУДЕНТА

На першій сторінці „Журналу ...” подається робочий план самопідготовки на навчальний семестр за тижнями та зведений графік самостійної музично-фольклористичної діяльності студентів.

а) Робочий тижневий план самопідготовки студента

№ п/п	Число, місяць	Зміст роботи	Вид, форма діяльності	К-ть годин	Аналіз виконаної роботи	Відмітка про виконання
1	2	3	4	5	6	7

б) Зведений графік самостійної музично-фольклористичної діяльності (МФД) студентів.

Напрями МФД	Зміст МФД	Вид, форма МФД	К-сть годин	Загальний аналіз МФД
1	2	3	4	5

Надалі самостійна професійна діяльність у галузі УМФ контролюється розділами „Журналу ...”

РОЗДІЛ I. Вихідні дані про народномузичний твір, над яким ведеться робота.

Студенти самостійно заповнюють спеціальний бланк „Вихідні дані”, у якому повідомляються: жанр, назва твору, місце і дата запису, ким здійснено запис, дані про виконавця чи виконавців (прізвище, ім'я, по-батькові, рік народження, освіта, соціальне становище, професія).

РОЗДІЛ II. Історична довідка про середовище побутування народномузичного твору.

На основі науково-пошукової роботи, аналізу різноманітної літератури, узагальнення відомостей про специфіку регіональної музичної традиції пишеться коротка історична довідка загального регіонального характеру про конкретний твір та умови його побутування, коли і ким виконується, його призначення і місце у фольклорному середовищі, відомості щодо виконавського складу та манери співу чи гри.

РОЗДІЛ III. Аналіз виконавської інтерпретації.

Визначається манера і стиль виконання, аналізується інструментарій, його роль і функції, висловлюються враження від почутого.

Манера і стиль виконання	Характер інтерпретації	Враження від почутого
1	2	3

РОЗДІЛ IV. Засоби художнього виконання

Професійна оцінка музичного матеріалу	Розуміння засобів музичної виразності
1	2

РОЗДІЛ V. Тематика і план бесіди про народномузичний твір.

Матеріал для бесіди носить етнографічний характер і передбачає використання методів активізації уваги й інтересу з урахуванням специфіки слухацької аудиторії та повідомлень локального характеру. Оформлюється таким чином:

Аудиторія слухачів	Мета і завдання бесіди	План бесіди	Методи організації й проведення	Наочність
1	2	3	4	5

РОЗДІЛ VI. Педагогічна інтерпретація музики студентом.

Ця робота передбачає такі етапи: підготовчий – з'ясування мети використання даного твору, осмислення умов його репрезентації тощо; музично-виконавський – робота над твором, надання його інтерпретації професійної спрямованості завдяки поєднанню бесіди з музичним виконанням; завершальний – виконання твору.

СЦЕНАРІЙ

Сценарії, практично апробовані в сценічній реконструкції Р.Дзвінки, опубліковані в методично-репертуарному збірнику „Співає „Хуртовина”, Т.2, 1995. – 28 с. У цьому ж виданні та збірнику „Співає „Хуртовина”, Т.1, 1994. – 45 с. розміщено народні пісні, які використовуються в запропонованих сценаріях.

УКРАЇНСЬКІ ВЕЧОРНИЦІ Сценарій театралізованого вечора

Дійові особи: ведучі, дівчата, хлопці, господиня, музиканти.

На сцені інтер'єр української хати (піч з імітацією вогню, стіл, лавка тощо), прикрашеної вишитими рушниками.

З різних боків на сцену виходять ведучі.

Ведучий: – А зараз ми хочемо запросити вас на українські вечорниці.

Ведуча: – Приміщення для вечорниць наймають, зазвичай, дівчата, вони ж і платять за нього. Здебільшого, це буває хата самотньої вдовиці або бездітного подружжя. За хату розраховувалися печеним хлібом, пшоном, борошном, полотном, але ніколи грішми. „Гроші, – говорили колись наші селяни, – тільки шинкар бере”.

Ведучий: – На вечорниці збиралися тільки дівчата і хлопці, а одружені чоловіки і заміжні жінки ніколи на вечорниці не ходили. Звичайно, збиралися дівчата ввечері, як тільки стемніє, хлопці з'являються на вечорниці завжди пізніше, ніж дівчата.

Ведуча: – У будні дні на вечорниці дівчата, бувало, прядуть, шують сорочки або вишивають рушники собі на посаг...

Ведучий: (наче перебиваючи) – Хлопці ж залицяються до дівчат, розповідають їм різну бувальщину та небилиці, співають пісень, танцюють заважаючи дівчатам працювати. (Іноколи хлопці грали на вечорниці у карти, але це були, як казав Свирид Галушка, „чорт-зна які хлопці на чорт-зна яких вечорниці”).

Ведуча: – Щоб на вечорниці було весело, хлопці наймали музикантів.

Разом: – Тож запрошуємо Вас на українські вечорниці!

Сидять дівчата, сидять тихо, вишивають:

1-а дівчина: – Ой, сумно ж як.

3-я дівчина: – Може, заспіваємо.

Дівчата співають: „Вишиванка” /див. Співає „Хуртовина”. – Ч.П, с. 11/

1-а дівчина: – Ой, дівчата, ось вишию я рушника та подам його своєму Василю. Обіцяв сватів на тій неділі прислати.

2-а дівчина: (лукаво) – А я сьогодні біля твоєї хати Грицька бачила.

1-а дівчина: – Приходив, питав, чи правда, що я за Василя іду?

3-я дівчина: – А ти йому що?

1-а дівчина: – А я йому ... (співає):

Ти до мене, ти до мене не ходи, куций, коротенький,

Бо до мене, бо до мене буде ходити високий, тоненький.
Чи ти, мила, така гарна, що мені здається
Через тебе, через тебе, моя мила, спання не дається / двічі.

Пісню починає співати дівчина, водночас встаючи і рухаючись до центру сцени. Інша ж, видаючи себе за парубка, співає приспів. Усі дівчата сміються у відповідь на цей жарт.

Коли закінчується пісня, заходить господиня:

Господиня: – Ой, дівчата, он хлопці з-за гори з'явилися, а у вас що тут діється. Швидко прибирайте.

Дівчата починають чепуритися. Хтось із них наче виглядає у вікно.

Стук у двері.

Хлопці: – Пугу! Дівчата, пустіть до хати погрітися, бо з дороги збилися.

Дівчата: – Заходьте.

Хлопці: – Боже, помагай.

Дівчата: – Спасибі.

Господиня: – Чого ви, хлопці, стоїте на порозі, сідайте, бо дівчатам ще заміж треба вийти.

Хлопець: (жартуючи) – Та за цим діло не стане.

Один з хлопців (старший) ставить на стіл пляшку. Хлопці сідають поміж дівчат. До старшого підходить хлопець, і вони домовляються, кого послати за музикантами.

Хлопці розповідають небиліці:

1-й хлопець: – Ой, життя якесь одноманітне настало.

Дівчата: – Чого?

1-й хлопець: – Та вчора грошей не мав і сьогодні теж.

2-й хлопець: – Ой, дівчата, скажу вам по правді, щось зі мною робиться. Не можу спати вночі.

Дві дівчини водночас: – То лягай удень.

3-й хлопець: – Дівчата, чи чули, що старий Гриць умер. Та все, що мав, лишив своїй жоні.

Дівчата: – А багато лишив?

3-й хлопець: – П'ятеро дітей.

4-й хлопець: – Та це що, ось у Чернігівці дівка померла. Пішли ховати, а вона прокинулась і каже: „Мамо, дайте води напитися!”

Хлопець (старший): – А чого ж засумували, давайте краще гарної пісні заспіваємо!

Усі: – Давайте.

Разом співають: „Розвивайся, зелений байраче” /див. Там же. Ч.І, с. 30/

Входить господиня.

Господиня: – Ой, дівчата та хлопці, як ви гарно співаєте. Колись і ми так співали. А ось до мене онука приїхала. Так вона теж знає багато українських пісень і любить їх співати. Ходи, Катрусю, сюди та заспівай нам.

Дівчинка співає „Ішло дівча лучками” /див. Там же. Ч.ІІ, с. 6/

Входять музиканти:

Музиканти: – Дівчата, бухала кликали?

Гуртом: – Кликали, кликали.

Музиканти сідають. Старший хлопець і дівчина пригощають їх.

Музикант: – А що вам заграли?

Хлопці: – Веселої давай.

Танцюють польку.

Ведучий: (виходить на авансцену) – Ось так з давніх-давен на славній українській землі хлопці та дівчата збиралися на вечорниці.

РІЗДВО ХРИСТОВЕ

Сценарій обрядодійства

Дійові особи: пастушки, ангел, три царі, жид, міхоноша, коза, лікар.

Спочатку всі співають колядку: „Добрий вечір, тобі” /див. Співає „Хуртовина”.– Ч.ІІ, с. 12/

1-й пастушок: – Чи тямите, браття, як нинішньої ночі

Ми десь у полі в Татрах ночували,

Якась луна ударила нам в очі?

2-й пастушок: – І ми ся скоренько як стій позривали,

Дивимось на небо – все вогнем горіє,

Немов-то світає, немов-то вже дніє,

А дивная ясність за очі хватає...

3-й пастушок: – І кожен з нас серцем зі страху вмирає.

(відходить назад)

Ангел сходить з неба й каже: (виходить уперед)

– Не лякайтесь, не смутіться –

Я приношу вість для вас:

Ідіть Богу помоліться

Вже народився наш Спас.

До вертепу поспішайте,

Сина Божого вітайте

І всім народам голосіть,

Що Христос прийшов на світ.

Співають колядку: „Возвеселімся всі разом нині” /див. Там же. Ч.ІІ, с. 14/

1-й цар: – А тут нам на небі звізда засіяла,
Яка ще ніколи не бувала.
І ми забирали дарунки з собою,
Йдемо до Вифлієма з звіздою.

2-й цар: (несе звізду)
– І кожен сам себе в серці питає,
В котрій то палаті Ісус ся рождає?

3-й цар: – Приходим і бачим – це вертеп бідненький,
Це проста печера, а там на сіні
Лежить Ісусик маленький.
А мати бідненька не може зігріти,
То ж кінь і осел там його огрівають.

Разом: – А хори небесні велично співають!

Виконується колядка: „Небо і Земля” /див. Там же. Ч.ІІ, с. 13/

Входить ангел. Голова пов’язана стрічкою, у довгій білій сорочці, підперезаний поясом.

Ангел: – Віншую вам нині, ви всі добрі люди,
Нехай Бог поможе, всюди з вами буде.
Нехай тої днини, кожної години
Бог благословить, біда хай загине.
Нехай же зародить жито і пшениця,
Усяке збіжжя, всяка пашниця.
Худібка і пчілка хай ся вам плекає,
Град, вогонь і туга нехай вас минає.
Будьте всі здорові разом з діточками,
Хай ніяка слабкість не буде між нами.

Христос ся рождає!

Усі: – Славимо Його!

Виконують колядку: „Нова радість стала” /див. Там же. Ч.ІІ, с. 13/

Ангел: – Слава во вишніх Богу, а на землі мир.

Жид входить, складає побажання, ходить між людей та випрошує для себе гроші:

– Я віншую так як жид:
– Най ся гроші й вам держать.
Най вам нивка дасть сто кіп,
На сто кошів кожний сніп.
Хай вам буде молока
Від корови й від бика.

Міхоноша виводить козу (голова козляча, кожух одягнений навиворіт)

– Гуляй, козуню, гуляй, небого,
Дасть тобі пан твій півзолотого,
Півзолотого ще й копійочку,
На горілочку, на горілочку.
Гуц, коза, гуц, коза!

(Коза скаче по хаті)

Звучить новорічна пісня-гра „Коза” /див. Там же. Ч.ІІ, с. 15/

(Після четвертого куплету, коли коза впала, лікар оглядає її та „повертає до життя” пропонуючи лікарські мікстури, ковбасу, сало, горілку тощо. Міхоноша грою на дудочці „вдихає” у козу життя. Співаючи останній куплет, усі веселяться.

Список рекомендованої літератури

1. Василенко З.І. Фольклористична діяльність М.В.Лисенка. – К.: Наук.думка, 1972. – 186 с.
2. Водяний Б.О. Народна інструментальна музика Західного Поділля: проблема еволюції традиційних форм музикування: Автореф.дис. ... канд. мистецтвознавства. – К., 1994, – 19 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис. – К.: Оберіг, 1991.– Т.1.– Репр. вид. Мюнхен, 1958 р. – 1991. – 449 с.
4. Грица С. Трансмісія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки. – Київ–Тернопіль: Астон, 2002. – 236 с.
5. Гуренко О. Формування етнокультурної компетентності майбутніх педагогів в умовах поліетнічного середовища: Навчальний посібник. – Донецьк: ТОВ „Юго-Восток, ЛТД”, 2007. – 168 с.
6. Гусев В.Е. Методы изучения фольклора: Сб.науч.тр. /Ред. кол.: В.Е.Гусев и др./ – Л.: ДГИТМИК, 1983. – 154 с.
7. Гусев В.Е. Эстетика фольклора. – Л.: Наука, 1968. – 318 с.
8. Дзвінка Р. Виховання майбутніх учителів засобами українського музичного фольклору. – Рівне, Бердянськ: Овід, 2008. – 254 с.
9. Дзвінка Р. Навчальна програма курсу „Народознавство та фольклор” для студентів педуніверситету. – Бердянськ, 2007. – 32 с.
10. Дичев К.Л. Локально-региональные аспекты болгарской фольклорной культуры: /теория, методы и результаты собирания в связи с восточно-славянской исследовательской традицией/: Автореф.дис. ... д-ра филол.наук. – К., 1991. – 36 с.
11. Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К.: Муз. Україна, 1990. – 336 с.
12. Каргин А.С. Народное художественное творчество: Структура. Формы. Свойства. – М.: Музыка, 1990. – 143 с.
13. Каргин А.С. Самодетельное художественное творчество: История. Теория. Практика: Учеб.пособие. – М.: Высш.шк., 1968. – 271 с.
14. Кафедри музичного фольклору – 30 років: Нарис з історії (1979-2009 рр.) / Упор. Р.І. Дзвінка. – 2-ге вид., розшир. та доп. – Рівне, 2009. – 148 с.
15. Квітка К. Потреби в справі дослідження народної музики на Україні // Музика. – 1925. – № 2. – С. 67-73; № 3. – С. 115-121. – (Окрема відбитка. – С. 1-12).
16. Колесса Ф. Музикознавчі праці. – К.; Наукова думка, 1970. – 592 с.
17. Культура і побут населення України: Навчальний посібник / Наулко В.І., Артюх Л.Ф., Горленко В.Ф. та ін./ – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
18. Луканюк Б.С. Климент Квітка про виконавський фольклоризм // Науково-практична конференція до 125- річчя з дня народження К.В.Квітки: Тези доповідей / Редакційна колегія Р.І.Дзвінка та ін. – Рівне, 2005. – С. 5-8.
19. Миропольский С.И. Народная песня в воспитании // Беседа, 1972. – № 10. – С. 266–284.
20. Правдюк О.А. Українська музична фольклористика. – К.: Наукова думка, 1978. – 328 с.
21. Пропп В. Фольклор и действительность. – К., 1976. – 325 с.

22. Українські народні пісні в записах М.В.Лисенка / Упоряд. Л.О.Єфремова. – Ч.1. – К.: Муз.Україна, 1990. – 352 с.
23. Ушинский К.Д. О народности и общественном воспитании // Собр.соч. – Т.2. – М.–Л.: АПН РСФСР, 1948. – 655 с.
24. Франко І.Я. Студії над українськими народними піснями // Франко І.Я. Зібр.тв. в 50 Т. – К., 1984. – Т.42. – 487 с.
25. Хлебникова Л.О. Пісня у духовному житті українського народу // Початкова школа, 1994. – № 7. – С. 36-40.
26. Чистов К.В. Народные традиции и фольклор. Очерки теории. – Л.: Наука, 1966. – 304 с.
27. Шацкая В.Н. Музыка в школе. – Книга 2. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1963. – 168 с.

З М І С Т

Передмова	5
I. Музичний фольклор як джерело етнокультурного виховання учителів	7
II. Комплексний підхід у системі професійної підготовки студентів педагогічних та мистецьких спеціальностей	19
III. Аналіз досвіду роботи Народного фольклорного ансамблю „Хуртовина” Бердянського державного педагогічного університету	36
IV. ДОДАТКИ	
Запитальник	49
Журнал самопідготовки студента	50
Сценарії	52
Список рекомендованої літератури	57